

حضرت قاضي احمد دہاڻي قدس سرہ

پاران: حضرت سلطان الاولياء اڪيڊمي ڏوڪري، لاڙڪاڻو

حضرت قاضي احمد دهاڻي قدس سره

سهيڙ بندڙ

جوڻيجو سائين بخش قبولاني

پاران:

حضرت سلطان الاولياء اڪيڊمي ڏوڪري، لاڙڪاڻو

ڪتاب جو نالو : حضرت قاضي احمد دهماني
 سهڙيندڙ : جوشيڄو سائين بخش قبولائي
 ڇاپو : پهريون
 ڳائڻو : هڪ هزار
 سال : جنوري 2002ع
 ڪمپوزنگ : محمد اسلم سومرو ۽ سهيل گاهي
 وي آءِ پي پرنٽرس اسٽيشن روڊ لاڙڪاڻو.
 ڇپائيندڙ : حضرت سلطان الاولياء اڪيڊمي ڏوڪري لاڙڪاڻو.

اسان جا همدرده دوست

محمد لائق جوشيڄو	الله بخش جوشيڄو
مولا بخش جوشيڄو	محمد طاهر جوشيڄو
ڪريم بخش جوشيڄو	خادم حسين جوشيڄو
عبدالجبار "جاني" ٻٽ	سرفراز علي منگي
ذوالفقار علي جوشيڄو	محمد عثمان جوشيڄو
محمد عرس جوشيڄو	عبدالوحيد جوشيڄو
محمد حنيف جوشيڄو	خدا بخش جوشيڄو
غلام شبير جيسر	طالب حسين ٿهيم
عبدالجبار ڪنير	معشوق علي بڙدي
منظور علي جوشيڄو	جاويد علي شاه
احمد علي جوشيڄو	عبدالحميد جوشيڄو

انتساب

آء هي ڪتاب انتهائي عقيدت سان پنهنجي حقيقي
پير طريقت، رهبر شريعت، بحر العلوم والفيوض،
غوث الزمان، هادي برحق، سيدنا و مرشدنا
حضرت قبله پير حاجي فيض محمد قريشي
نقشبندي قدس سره

ڏانهن منسوب ڪندي وڏي سعادت سمجهان ٿو

السلام شاه سلطان اولياء السلام،
مظهر نور خدا شاه لواړي السلام.

سگ مرشدن ڪرمن جو
جوڻيجو سائين بخش قبولائي

مضمونن جو وچور

صفحہ	لیک	عنوان
	جوشیو سانی بخش قبولاتی	پنهنجي ڀاران
4	معشوق ڌاريو	سجن ڏنو جن
6	سيد حاجي بي شاهه لکياري	روحاني رمزن جو سفر
8	خلیفو نظر علي تالپر	مخدوم ولایت حضرت قاضي احمد دهماني رح
11	ڊاڪٽر نبي بخش بلوچ	شيخ احمد بن محمد صديق السندي رح
17	آخوند محمد صالح قريشي	حضرت شيخ قاضي احمد دهماني رح
19	مير محمد پيرزادو	حضرت قاضي احمد دهماني رح
27	قرڙو محمد پناه	مخدوم اولياء حضرت قاضي احمد رح
37	سانبي بخش قبولاتي	حضرت خواجہ قاضي احمد دهماني رح

پنهنجي پاران

حضرت قاضي احمد دمائي قدس سره بابت هي ڪتاب
پيش ڪندي، اسان خوشي محسوس ڪري رهيا آهيون. ڇاڪاڻ
تہ حضرت قاضي احمد دمائي قدس سره جي زندگيءَ متعلق ڪو
ڪارگر تحقيقي ڪم ڪو نہ ٿيو آهي. ان لاءِ ڪيترائي سبب
ڪار فرمائي سگهن ٿا. جن ۾ اهم سبب آهي بنيادي ماخذن
جي ڪمي.

انهيءَ ڪوٽ کي محسوس ڪندي حضرت سلطان الاولياءَ
اڪيڊمي پنهنجي محدود مالي وسيلن باوجود درگاهه عاليه
لوارِي شريف ۽ درگاهه عاليه قاضي احمد متعلق مواد شايع
ڪرڻ جو سعيو ڪيو آهي. سڀ کان پهريائين اسان ڪوشش
ڪئي آهي تہ حضرت قاضي احمد رحه جي زندگيءَ تي جن لکيو
آهي، تن مقالن / مضمونن کي هن ڪتاب ۾ شامل ڪريون.
البت اهو بہ ممڪن آهي تہ ڪو هڪ اڌ اهم مقالو / مضمون
اسان کان رهجي ويو هجي.

بهرحال اسان جي ڪوشش آهي تہ مذڪوره درگاهن تي
جديد انداز موجب تحقيق ڪندڙن کي موقعو فراهم ڪجي.
مون کي يقين آهي تہ سنڌ جي هن اهم ۽ عظيم

درگاهن تي آئندہ جو محقق جڏهن تحقيق ڪرڻ لاءِ آغاز ڪندو ته اسان جي هن نمائشي ڪوشش کي ضرور سامهون رکندو. انهن جديد نوعيت تي تحقيق ڪندڙ دانشورن ۽ عالمن کي هي ڪتاب تمام گهڻو ڪارائتو رهندو.

هر ممڪن احتياط جي باوجود به ڪجهه ڪسي ٻي ٿي ويندي آهي. پڙهندڙن کي گذارش آهي ته هن ڪتاب ۾ جيڪا ڪوت محسوس ٿئي ته ان کان سهيڙبندڙ کي واقف ڪندا، لک ٿورا.

الله تعاليٰ کان دعا آهي ته حضرت مرشدن ڪريمين جي صدقي اسان کي ظاهر ۽ باطن ڪامياب ڪري ۽ هن ٻار جي پورهئي کي قبول فرمائي ۽ انهن ٻين دوستن کي به فرمائي، جن هن علمي ادبي ڪم ۾ مدد ڪئي.

جيئهي جي تيهي، ته به ٻانهي ٻاروچن جي،
حجت هوت پنهنون سان مون ڪمينيءَ ڪيهي،
اصل آريءَ ڄامر جي، پلشءِ آءِ پيئني،
هوءَ جا پائن پير ۾ تنهن جتيءَ نا جيئهي،
وساري ويهي، تن ڪيچن کي ڪيئن رهاڻ؟

(شاه)

خادم درگاه لوارِي شريف
جونيٽو سائين بخش قبولائي
ڏوڪري

فون: 448 - 336 - 07443

سچڻ ڏٺو جن

آخري: معشوق ڏاريجو، قاضي احمد

ماڻهوءَ جي لاءِ عقيدتيون ٿي شيون عقيدت جو ڳيون هونديون آهن.
جن جو تصور ٿي عبادت ۽ پوڄا جي تصور جهڙو پاڪيو ۽ معتبر هوندو
آهي. منهنجي عقيدت به عقيدتيون ٿي شيءِ سان آهي ۽ انهن ۾ قاضي احمد
جو نالو به سر فهرست آهي.

قاضي احمد منهنجي مرشد ۽ منهنجي محبوب جو شهر آهي.
جنهن جي عزت ۽ احترام مون تي ايترو لازم آهي جيترو عزت ۽ احترام
هڪ اڃا لاءِ ان جي دربان تي لازم هوندو آهي.

هي شهر منهنجي لاءِ به ان درويش جيئري ٿي حيثيت رکي ٿو
جيڪو سدائين هن شهر ۾ جتي لاهي پيرين اگهاڙو داخل ٿيندو هيو. سچ
نه اهو آهي ته مون به سدائين پاڻ کي قاضي احمد جي گهٽيءَ ۽ روڊن تي ان
درويش وانگر ٻوٽي هوندي به پيرين اگهاڙو ٿي محسوس ڪيو آهي.

قاضي احمد اهو شهر آهي جنهن جي هوائن ۾ مون نار باغ جي
گلڙن سان گڏ حضرت سلطان الاوليا. خواجہ محمد الزمان لواري شريف
واري بزرگ جي بيتن ۽ درگاه قاضي احمد جي نون ٿي گادي نشين جي
دعائن جي سرهان گهلندي محسوس ڪئي آهي. هي اهو شهر آهي جتي
مون اڀرو هوندي به پاڻ کي سپرو محسوس ڪيو آهي.

قاضي احمد اهو شهر آهي جنهن جي ماڻهن کي هميشه باخوش
رهڻ گهرجي. هي شهر منهنجي مرشد ۽ منهنجي محبوب جو شهر آهي.
جنهن جي بزرگن کي باد ڪندي مون کي نامياري اردو شاعر بشير بدو جي
غزل جون ستون ياد اچن ٿيون ته:

خدا اڪ اعساس گناہ ڪري

جو رهي سامڻي اوز دکهائي نه ڏي.

خدا مجھ کي ايسي خداي نه ڏي.

ڪي ايسي سوا ڪجهه دکهائي نه ڏي.

مون محسوس ڪيو آهي ته ڪيترين ئي شيءِ کي صرف ان شدت
سان محسوس ڪري سگهجي ٿو جيئن خوشبو، پيار ۽ عقيدت. مون کي

حضرت قاضي احمد رحمت الله عليه سان به ايترو ئي پيار ۽ عقيدت آهي. جنهن کي بيان ڪرڻ منهنجي وس جي ڳالهه نه آهي. هونء به محبوب جي حسن کي ان جو عاشق ڪڏهن به دفائن ڪري ناهي سگهندو. ان لاء ته مرشد جي عقيدت ۽ محبوب جي خوبصورتِي سڀني لفظن کان وڌيڪ وڙني ٿئي ٿي.

حضرت قاضي احمد رحمت الله عليه اهو درويش هيو جنهن هن خطي جي ماڻهن کي دين جو درس ڏنو ۽ انهن جي دلين ۾ علم جي لات روشن ڪئي. مون جيئوئيڪ حضرت قاضي احمد ۽ ان گاديءَ جي ڪجهه ٻين بزرگن کي ڪو نه ڏٺو هو پر مون ان گاديءَ جي ائين گادي نشين حضرت قبله پير فيض محمد نقشبندي جي شخصيت ۾ انهن سڀني بزرگن جي، باوقار، باڪردار ۽ حلیم شخصيت جون جهلڪيون محسوس ڪري ورتيون هيون. جن جي آڌار تي اڏ پنهجي عقيدت جو اظهار آساني سان لکي سگهان ٿو.

حضرت قاضي احمد نقشبندي قدس سره جن پنهجي وقت جا تمام وڏا عالم ۽ عارف هئا. سندن تعلق سنڌ ڌرتيءَ جي ان تصوف واري فلسفي سان آهي جنهن لاءِ حضرت سلطان الاولياءِ خواجہ محمد الرمان لواري شريف فرمايو آهي ته:

سچن ڏٺو جن، تن ڏسڻ غير گناهه،

جنين لڌي راهه، ويهن تنين وهه ٿيو.

حضرت قاضي احمد قدس سره جو مسڪن ۽ هي شهر امن، محبت ۽ پيار جو اهو مسڪن آهي جتان وحدانيت ۽ هيڪڙائيءَ جو سبق ملي ٿو، هيءَ اها جاءِ آهي جتان روح کي دائمي راحت ملي ٿي.

هر ڪم ڪل شد جزء رابا اوچ ڪار،

وانڪه جان شد عضو رابا اوچ ڪار،

گر تر هستي مرد ڪل، ڪل رابيه،

ڪل طلب، ڪُلُ باش، ڪُلُ شو، ڪُلُ گزيں

(خواجہ فریدالدین عطار رح)

"روحاني رمون جو سفر حضرت قاضي احمد رح کان پير محمد صادق نقشبندي تاء"

تحریر: سيد حاجي نبی شاہ لکياري، قاضي احمد

سنڌ جيڪا صوفي جي گهڙو رتي ويس جهڙي اجري ۽ درويش جي عبادتن جهڙي پاڪ ڌرتي آهي. سنڌ جنهنجي منڍ، مير مان شاہ عبداللطيف ڀٽائي رح، حضرت سچل سرمست، مخدوم بلال ۽ شاہ عنايت جهڙن عظيم انسانن جنم ورتو ۽ انهن جي شخصيت جي خوشبوءِ سدائين سنڌ جي ڪمال جو سبب بڻيل رهندي. سنڌ جي اهڙن ئي املهه ماڻهن ۽ خدا جل شانہ جي محبت ۾ پاڻ وڃائيندڙ هستين مان حضرت قاضي احمد رحمت الله عليه دمائي جن به هڪ آهن، جن جي روحاني رمون ۽ صوفيائي خصلتن جا قصا تاريخ ۽ سندن مريدن جي پوئو وٽان راني ملن ٿا. تاريخ جي مطالعي مان پتو پوي ٿو ته حضرت قاضي احمد رحمت الله عليه جو جنم 1105 هجري بمطابق 1664ع ڌاري ضلعي دادوءَ جي ننڍڙي شهر ٿلڻي لڳ ڳوٺ "احمد" ۾ ٿيو. جيڪو ڳوٺ سندن ڏاڏي بزرگ "احمد" جن جوڙايو هو. جيڪو خود هڪ عالم دين ۽ پهتل بزرگ هيو. سندن مزار مبارڪ اڄ به درويشن جي سر زمين سيوهڻ شريف ۾ "مخدوم احمد سندائي" جي نالي سان هزارين اميدون کڻي ايندڙن لاءِ آلت جو سبب بڻيل آهي.

حضرت قاضي احمد رحمت الله عليه جي سوانح جو مطالعو ڪرڻ سان پتو پوي ٿو ته سندن اصل نالو حاجي احمد دمائي ولد مخدوم محمد صديق رح هو. سندن شخصيت ۾ ننڍپڻ کان وٺي ئي درويشي ۽ صوفي واريون خوبيون موجود هيون، پاڻ ابتدائي تعليم ۽ ديني تعليم مخدوم عبدالواحد سيوهاڻي کان حاصل ڪيائون، روايتي تعليم حاصل ڪرڻ کان پوءِ سندن رجحان ۽ رويو ديني ڪمن ڏانهن ئي ويو. پاڻ اٽڪل 60 ورهين جي ڄمار ۾ 1752ع ڌاري اباڻي ڳوٺ مان هجرت ڪري موجوده قاضي احمد کان اٽڪل 9 ميل اتر طرف ديهه "ڌر" ۾ اچي رهائش پذير ٿيا. اتي ئي ڏهاڪا ديني فيض ڏيڻ کان پوءِ 1781ع ڌاري قاضي احمد شهر جي اڀرندي پاسي، جتي اڳ وڏا ڪنڊين جاوڻ هوندا هئا، اتي اچي آباد ٿيا. اهو ننڍڙو ڳوٺ "ميل ڪنڊي" جي نالي سان مشهور رهيو ۽ اهو ننڍڙي ڳوٺ نما شهرڙو هيو، پاڻ چاڪان ته علم و فضيلت ۽ عدل و انصاف جي

حوالي سان اعليٰ مقام تي پهتل هئا. پري پري تائين سندن شخصيت جي گهڻن رخن خوبيين سبب تڏهوڪي ڪلهوڙي حاڪم کي قاضي جو لقب ڏنو. اهڙي لقب ملڻ کان پوءِ کائنس باقاعده فتوائون ورتيون وينديون هيون ۽ بعد ۾ سندن نالو حاجي احمد بدران قاضي احمد مشهور ٿي ويو. بعد ۾ انگريزن جڏهن سنڌ جي جاگرافيائي ورهاست ۾ شهرن جي حد بندي شروع ڪئي ته ان ننڍڙي ڳوٺ ”ميل ڪنڊي“ کي ”قاضي احمد“ جي نالي سان منسوب ڪيائون ۽ ريلوي اسٽيشن به ساڳي نالي سا قاهر ڪئي وئي. سندن سوانحي مطالعي مان پتو پوي ٿي ته حضرت قاضي احمد دماڻي رحمت الله عليه ”دڙ“ کان لڏي اچڻ کان اڳ ان دور جي وڏي پهتل بزرگ هستي حضرت سلطان الاولياءِ قدس سره جي مريد ۽ ۾ رهي معرفت جا موتي ماڻيائون ۽ زندگيءَ جي آخري گهڙين تائين خود شناسيءَ جي گيان ۾ گم رهيا.

حضرت قاضي احمد رحمت الله عليه جن 1808ع ڌاري اٽڪل 118 ورهين جي ڄمار ۾ هن فاني دنيا مان لاڏاڻو ڪري ويا، پر سندن فيض ۽ فقرهه جو سلسلو سندن درگاهه کي موجود ڏهن سجاده نشين حضرت پير محمد صادق نقشبندي مدظلہ العالی جن تائين جيئن جو ٿيڻ روان دوان آهي.

حضرت قبل پير محمد صادق نقشبندي جيتوڻيڪ نوجوانيءَ واري دور منجهان گذري رهيا آهن، پر وڏن وڻان مليل فيض سندن سلجي ۽ باجهاري شخصيت ۾ عيان آهي. پاڻ پنهنجي والد بزرگ حضرت پير حاجي فيض محمد نقشبندي قدس سره جي پيروي ڪندي، اڄ به عوام لاءِ چهر چانءِ بڻيل آهن. سندن والد بزرگ حضرت پير ميان حاجي فيض محمد نقشبندي قدس سره جيتوڻيڪ درويش خاندان سان واسطو رکندڙ هڪ هر دلغزير شخصيت هيو، پر هن بزرگ ڪڏهن به پنهنجي برتري جو احساس نه ڏياريو. پاڻ عوامي روپن جي اعتبار کان هڪ ملڻو ۽ ڪلڻي شخصيت جا مالڪ هيا، واقعي فيض فيض هئا، واقعي شاهه عبداللطيف رحمت الله عليه اهڙن املهه ماڻهن متعلق چيو آهي ته:

ماڻهو سڀ نه سهڻا، پڪي سڀ نه منجهه
ڪنهن ڪنهن ماڻهو منجهه، اچي پوءِ بهار جي
(شاهه)

مخدوم ولایت حضرت قاضي احمد داساني

تحریر: خلیفو نظر علي ٲالپو رح

ٲاڻ سنہ ۱۱۱۲ ھجري مطابق ۱۷۰۰ ع ڌاري تولد ٿيا، سندن والد معظم خواجہ محمد صديق رحہ ٲڻ ھڪ خدا دوست، متقي ۽ پرهيزگار بزرگ ھو، ننڍپڻ ۾ حضرت مخدوم رحہ جو لاڙو فقر جي طرف ھو، ٲاڻ ابتدائي تعليم پنهنجي والد بزرگوار وٽ حاصل ڪيائون، علم جي تڪميل لاءِ ٲاڻ ڳوٺ لکي تعلقہ سيوھڻ جي مدرسي ۾ داخل ٿيا، فارغ ٿيڻ کان پوءِ ڪي وقت جي حڪومت ٲاران، ”قضا“ جو عھدو ڏنو ويو، جنھن ڪري ٲاڻ ”قاضي“ جي نالي سان مشھور ٿيا، ٲاڻ فقه تي ايترو عبور رکندا ھئا، جو سڄي ملڪ ۾ سندن جاري ڪيل فتوائون ھلنديون ھيون.

سلسلہ طريقت ۾ سندن وڏا قادريہ طريقي ۾ بيعت ھئا، ابتدا ۾ تہ حضرت مخدوم رحہ جن جو طريقو ٲڻ اھو ئي ھو، ھڪ دفعي حج بيت اللہ جي ارادي سان پنهنجي ڳوٺ مان روانا ٿيا، جڏھن ٲاڻ، پنھنجن ساٿين سميت لواري شريف جي حدن ۾ داخل ٿيا تہ حضرت سلطان الاوليا خواجہ محمد زمان قدس سرہ جن سان ملاقات جو ارادو ڪيائون، سندن شھرت، مخدوم صاحب اڳيئي ٻڌي ھئي.

ٲاڻ، حضرت سلطان الاوليا رحہ جي خدمت ۾ حاضر ٿيا، سندن ملاقات مان ٲاڻ ايترو تہ متاثر ٿيا، جو ٻي اختيار مريد ٿيڻ جو اظھار ڪيائون، شوق خدمتگاري کان مغلوب ٿي عرض ڪيائون تہ ”طريقہ عاليہ ۾ داخل ٿيڻ جو ارحد شوق آھي، ھن وقت البت حج جي ارادي سان نڪتو آھيان، واپسي تي انشاء اللہ تعاليٰ، خدمت ۾ حاضر ٿي، اھا سعادت حاصل ڪندس.“ حضرت سلطان اوليا رحہ جن فرمايو تہ، ”ڏاڍو نيڪ ارادو آھي شوق ساھ وڃو ٲر انھيءَ جا اھل بشجي؟“ حضرت مخدوم رحہ سوچ ۾ پئجي ويا، حضرت سلطان الاوليا، جن فرمايو تہ ”وڃڻ واري ۾ گھٽ ٻہ گھٽ ايتري صلاحيت تہ ھجي، جو اتي وڃي پنھنجن اکين سان حقيقت ڪعبوي“ جو مشاھدو ڪري ۽ جڏھن مديني شريف حاضر ٿئي تہ اتي کيس سچائي“ مخدوم صاحب جڏھن اھي ڪلما ٻڌا، تڏھن حج تي وڃڻ جو ارادو ملتوي ڪري، سندن ئي خدمت ۾ ئي رھڻ جو فيصلو ڪيو،

حضرت مخدوم صاحب جن فرمائين ٿا ته ” حضرت سلطان الاوليا، قدس سره، جن کي ٻي حد مهربان پاتر، احقر کي ئي ڏينهن متواتر توجهات خصوصي ۽ عنايات شاهانه سان ٻي حساب نوازيائون. ۽ سندن توجه ڪري، مون کي اهو علم ۽ عرفان حاصل ٿيو، جو سالها سال رياضت ۽ عبادت سان به حاصل ٿي نه سگهي ها ۽ مون کي تن ڏينهن ۾ انازي مان ڪامل بنائي ڇڏيائون.“

حضرت مخدوم صاحب جن حج جي سفر جو هڪ واقعو بيان ڪندي فرمائين ٿا ته ” حج تي وڃڻ کان اڳ ۾ مون حضرت جن کان پڇيو هو ته ” مرشد مصيبت ۾ به ڪم اچي ٿا؟“ جواب ۾ حضرت جن حافظ شيرازي رح جو هي شعر پڙهيائون:

”دوران غوغا ڪه ڪس ڪس نه پرسد،

من از پير مغان منت پذيرم.“

(يعني شور ۽ غل ۾ ڪو به ڪنهن کي ڪو نه ٿو پڇي ته آه انهيءَ وقت پنهنجي پير مغان جي منت و سماجت ڪري رهيو آهيان).
جهاز تي سوار هوس ته اچانڪ هڪڙي ڏينهن مسافرن جون رڙيون ٻڌڻ ۾ آيون. آه حالانڪ مراقبه ۾ مشغول هوس، پر شور ۽ غوغا جو آواز ايتري قدر ته گهڻو هو، جو ڪن جا پردا ٽٽي ڦاٽا. اٿي ٻاهر آيس ته معلوم ٿيو ته ”جهاز کي باهه لڳي ويئي آهي سڀني جي زندگي خطري ۾ آهي.“
آه اهو حال ڏسي حضرت خواجہ سلطان الاوليا ڏانهن متوجه ٿيس. ٿوري ئي دير تي هوندي جو ٻرندڙ شعلا وسائن لڳا ۽ جهاز سلامتي سان اچي ڪناري تي پهتو.

هتان ڪجهه مفاصلو پيادل طئي ڪرڻو هو هڪ ڏينهن ساڻي کان جدا ٿي جبل جي دامن ۾ وڃي نماز پڙهي رهيو هوس ته اوچتو ڪجهه بدو تلوارن سان منهنجي سامهون ظاهر ٿيا. پڇسا ته مون وٽ ڪو نه هئا، پر زندگي ته پياري آهي، آه ڊڄڻ لڳس. مدد جي لاءِ فوراً حضرت سلطان الاوليا جن ڏي متوجه ٿيس. ايتري ۾ بدو بلڪل منهنجي ويجهو پهچي ويا. مون منت ڪري اسلام عليڪم چيو. هڪ بدو جيڪو اڳيان هو، تنهن و عليڪم السلام چيو ۽ ٻيا خاموشي سان، منهنجي ڀر مان لنگهي ويا. حضرت سلطان الاوليا قدس سره جن، ٻنهي مصيبت ۾ منهنجي مدد فرمائي.“

حضرت مخدوم صاحب جن حج جي سفر تان واپسي بعد لواري

شريف آيا ۽ شڪارائي ٿي سال حضرت سلطان الاوليا قدس سره، جي جي خدمت ۾ بسر ڪيائون.

حضرت جي جي عمر هڪ سؤ سال کان به مٿي هئي. حضرت مخدوم صاحب جي ۱۶ ذي القعد ۱۲۲۲ هجري مطابق ۲ فيبروري ۱۸۰۹ع ۾ وصال فرمايو. سندن وصال جي تاريخ جو مادو هن سٽ مان نڪري ٿو: " شاه شمس جهان بود سايد فردوس "

(يعني دنيا جي سورج جو بادشاهه هو ۽ جنت جو پاڇو)
سندن روضو مبارڪ، سندن ٺٽي آباد ڪيل ڳوٺ قاضي احمد ۾

آهي.

نبوت را ظهور آدم آمد
ڪمالش در وجود خاتم آمد
ولايت بود باقي تا سفر کرد
چون نقطه دو جهان دور دگر کرد
ظهور گل او باشد بختام
بدويا بد تمام دور عالم
وجود اولياء اورا چو عضواند
که او گل است ايشان هم چو جزواند
(خواجہ محمود شبستري رح)

مون سي ڏٺا ماء، جنهن ڏٺو پيرس ڪي،
تنهن سنڌي ڪاء، ڪري نه سگهان ڳالهڙي،
(شاه عبداللطيف ڀٽائي رح)

اے وجود هر دو عالم شمس گيتي بيگمان
گاهه آدم گاهه احمد گه بود محمد زمان
(شهيد عبدالرحيم گرهوڙي رح)

شيخ احمد بن محمد صديق السندي عرف قاضي احمد دهاني

تحریر: ڈاکٹر نبی بخش خان بلوچ

تعلقي سڪرنڊ جوشهر "قاضي احمد" هن بزرگ جي نالي پويان سڏجي ٿو، ڇاڪاڻ جو قاضي احمد صاحب هن ماڳ کي وسايو ۽ اتي ئي سندس مزار آهي. قاضي صاحب پنهنجي وقت جو عالم ۽ عارف هو. خواجہ محمد زمان رح (اول) لواري واري جو مريد ۽ خليفو، ۽ نقشبندي طريقي جي مبلغن ۽ علمبردارن مان هو. سنڌ توڙي هند ۾ کانئس گهڻا بزرگ فيضياب ٿيا، انهيءَ ڪري هن برصغير ۾ نقشبندي طريقي جي تاريخ ۾ قاضي صاحب جو ڪردار نمايان آهي، ۽ انهيءَ لحاظ سان ڪن مصنفن هن سلسلي جي بزرگن بابت لکندي قاضي صاحب جي سوانح ۽ خدمت کي پڻ بيان ڪيو آهي. (۱) جيئن ته سنڌ اندر طريقت ۽ تصوف جي تاريخ ۾ قاضي صاحب جن جو تذڪرو پڻ اهميت رکي ٿو، انهيءَ ڪري اسان هيٺ سندس سوانح جي ڪن خاص پهلوئن تي روشني وجهون ٿا، جن بابت هن وقت تائين خاطر خواه معلومات ميسر ٿي نه سگهي آهي. (۲)

قاضي صاحب جي خاندان جو نسب نامو سندن پهرين پيڙهي هن طرح آهي. (۱) قاضي احمد بن (۲) محمد صديق بن (۳) عبدالسلام بن (۴) حاجي بن (۵) محمد صالح بن (۶) صابر بن (۷) حاجي بن (۸) احمد بن (۹) محمد بن (۱۰) سلطان بن (۱۱) علاوالدين بن (۱۲) حاجي بن (۱۳) احمد بن (۱۴) شيخ المشايخ حضرت سندو. پنهنجن تحريرن ۾ قاضي صاحب پاڻ پنهنجو نالو "احمد بن محمد صديق السندي" ڪري لکيو آهي. (۳)

هن خاندان جي سڪونت آڳاٽي وقت کان وٺي "تلتي" جي شهر ۾ هئي، جتي شيخ المشايخ حضرت سندو، مدفون آهي، جو غالباً ڏهين صدي هجريءَ جي پلارن بزرگن مان هو. سندس اولاد مان ڪي بزرگ علمي مشغلي سان سڳو هئا ۽ اتي ئي رکيل آهن، جيئن ته ٻارهين نمبر بزرگ حاجي بن احمد توڙي قاضي احمد جن جي والد محمد صديق جون

مزارون سيوهڻ ۾ آهن.

قاضي احمد موصوف سن ۱۱۱۷ هجري (۷۱۰۵ع) ۾ (۴) ٽلٽي، ۾ ڄائو. اهو ميان يار محمد ڪلهوڙي جي حڪومت وارو دور هو. ابتدائي تعليم پنهنجي والد کان ورتائين، جو غالباً ان وقت سيوهڻ ۾ مدرسو هو. ثانوي ۽ اعليٰ تعليم ان دور جي مشهور عالم مخدوم عبدالواحد سيوستانیءَ کان ورتائين (۵) ۽ فارغ التحصيل ٿي پنهنجن وڏن بزرگن جي نقش قدم تي تعليم ۽ تدريس جو مشغلو اختيار ڪيائين.

اهو معلوم نه آهي ته قاضي صاحب جيڪڏهن سيوهڻ ۽ ٽلٽي، وارو پاسو ڇڏي اچي موجوده موري ۽ سڪرنڊ تعلقن واري ايراضيءَ کي وسايو. ٿي سگهي ٿو ته حڪومت طرفان کيس لاڳات ۾ ڳڻي (۷) جي قضا ملي ۽ انهيءَ نئين عهدي کيس هن ۾ ڳڻي جي مرڪزي ايراضيءَ ڏانهن آندو. بهرحال، قاضي صاحب پاڻ ئي هن طرف لڏي آيو ۽ اچي ”ديهہ دم“ ۾ سڪونت اختيار ڪيائين. ”ديهہ دم“ هن وقت موري تعلقي جي حد ۾ آهي. جتي قاضي صاحب جن اچي ويٺا، ان ماڳ واري مسجد موجود آهي، ۽ اڄ تائين سندن نالي سان ”ميان صاحبن جي مسجد“ سڏجي ٿي. (۷) قاضي صاحب جن زندگيءَ جو ڪافي عرصو ديهہ دم ۾ رهيا ۽ انهيءَ ڪري ”دماني“ سڏجڻ لڳا. زندگيءَ جي پوئين دور ۾ ديهہ دم مان لڏي اچي موجوده شهر ”قاضي احمد“ (جتي سندن مزار آهي) واري ماڳ تي مقبر ٿيا. اهو ماڳ ميل جي دوري (۸) جي ڪنڌيءَ سان هڪ آباد علائقو هو، ۽ انهيءَ ڪري ئي قاضي صاحب جن شايد اتي سڪونت اختيار ڪئي، پاڻ پنهنجي تحرير ۾ ان کي ”موضع ميل“ ڪري لکيو اٿن، ۽ اتي جي آباديءَ بابت پنهنجن همعصرن مان ملان محمد احسن ۽ ملان محمد عارف ڏي پنهنجي هڪ خط ۾ لکيو اٿن ته ”اوهان جي ڪجهه زمين محمد بقا شاھ وارن ۽ ڪجهه معارفجن (ڪوٽريجن) آباد ڪئي آهي.“

قاضي صاحب جن هن ”موضع ميل“ ۾ سن ۱۲۲۳ هجري 1808ع ۾ وفات ڪئي. سندن مزار ۽ درگاهه جي مشهوريءَ سببان پوءِ موضع تي نالو ئي ”قاضي احمد“ پئجي ويو ۽ انهيءَ نالي سان ئي هن وقت هيءَ شهر وڌندڙ ۽ آباد آهي.

علم ۽ معرفت

ميان احمد وڏو عالم ۽ قضا جو صاحب هو، جو هو لواريءَ جي صاحب سجاده خواجہ محمد زمان رح جو مريد ٿيو. ميا فيض محمد صاحب

ٻڌايو ته: "خواجه محمد زمان صاحب جن جي مشهوري گهڻو اڳ ئي چڱي هئي ۽ سندن وڏا خليفا ۽ ٻيا نالي وارا مريد اڳ موجود هئا. قاضي صاحب پوءِ لواريءَ ۾ ويو ۽ وڃي حلقه ارادات ۾ داخل ٿيو." خواجه محمد زمان رح جي سوانح بابت جيڪي روايتون محفوظ آهن، تن مان هڪ روايت خود قاضي صاحب جي زباني قلمبند ٿيل آهي. اها روايت انهيءَ وقت جي آهي، جڏهن خواجه صاحب جن جي پهرئين فرزند ۽ پوءِ پهرئين ڌيري وفات ڪئي. (۹) ان ما گمان نڪري ٿو ته قاضي صاحب وڏن خليفن کان پوءِ مگر ان هوندي به خواجه صاحب جن جي حياتيءَ جي پهرئين دور ۾ سندن مريد ٿيو. ميان فيض محمد صاحب ٻڌايو ته: "قاضي صاحب جن ڏيهه ڌرم ۾ مقيم هئا، جو حج جو ارادو ڪيائون. ان وقت حج جي واٽ لواريءَ وٽان هئي، جتان پوءِ ڪڇ ۾ وڃي، "مڏني" بندر تان غوراڻن ۾ چڙهندا هئا. قاضي صاحب لواريءَ ۾ خواجه صاحب جن جي زيارت ڪرڻ بعد عرض ڪيو ته حج کان موٽندي مريد ٿيڻ جو ارادو اٿم. بزرگن فرمايو ته حج به نيڪ، مريديءَ جو ارادو به نيڪ، پر اهڙو ته ٿي وڃجي جو اڳيان به ته سڃاڻن! اهو ٻڌي قاضي صاحب ترسي پيو، جو فريضه حج اڳ ۾ ادا ڪري چڪو هو. تن ڏينهن بعد خواجه صاحب جن کين اجازت ڏني ۽ قاضي صاحب حج تي روانو ٿيو."

حضرت خواجه محمد زمان رح جي چئن وڏن خليفن جا نالا معلوم ۽ مشهور آهن: يعني شيخ عبدالرحيم گرهوڙي، شيخ ابو طالب اگهي، شيخ حاجي محمد صالح ۽ حافظ هدايت الله، جيڪي خواجه صاحب جن جو خاص خادم هو. انهن وڏن خليفن کان سواءِ ٻيا به ڪيترائي اهل دل سندن عقيدتمندن ۾ شامل هئا، جيئن ته شيخ حافظ حاجي طاهر، شيخ قاضي احمد، درويش عيسيٰ دشتي، سيد محمد، سيد پير محمد، بنگو فقير، حافظ ايوب، علي محمد مجذوب، شيخ شعيب ڪشتي، شيخ الياس، شيخ سنارتو، حاجي شهمير بلوچ، ۽ سندس ڀاءُ ابوالحسن غازي وغيره. انهن سالڪن ۽ درويشن مان گرهوڙي صاحب کان سواءِ ٻين جا حالات بلڪل مختصر طور سان معلوم آهن. مثلاً شيخ ابوطالب اصل اگهر ڪوٽ يا اگهاماڻي جو هو، پر وفات سعيدپور ۾ ڪيائين. شيخ حاجي محمد صالح ڏاهري، موجوده تعلقي موري ۾، دولت پور کان ميل کن اوڀر طرف "ڪوٽ" جو ويٺل هو. (10) خواجه عيسيٰ دشتي، موجوده عمر ڪوٽ تعلقي جي مشهور شهر "چيلهه" لڳ ويٺل هو ۽ سندس اولاد مان

فقير عبدالڪر هڪ وقت موجود آهي، ٻنگو فقير گويانگ، ڀيري، ضلعي نوابشاهه لنگ ويٺل هو ۽ اتي ئي سندس مزار آهي. سيد محمد لاهور جو ٻاشندو هو، انهن بزرگن نقشبندي طريقي جي واٽ وٺي دين جي خدمت خطي ۽ ڪيترن ئي انسانن جي اخلاق کي سنواريو ۽ بلند ڪيو. موجوده معلومات جي بناء تي اتي چئي سگهجي ٿو ته انهن مڙن ۾ دسر احمد صاحب پنهنجن مريدن ۽ معتقدين جي وسيع دائري ذريعي نقشبندي طريقي جي فيض کي سنڌ توڙي سنڌ کان ٻاهر گهڻو وڌايو.

خواجہ محمد زمان رح جي خليفن مان مخدوم عبدالرحيم گرهوڙي، قاضي احمد صاحب ۽ سيد محمد لاهوري وقت جا عالم هئا، جن ۾ گرهوڙي صاحب کان پوءِ قاضي احمد صاحب علم ۽ فضل ۾ ٻين مڙن کان متبرڪ هو. قاضي صاحب کي خواجہ محمد زمان کان خلافت ملي ۽ پوءِ پاڻ پنهنجي حلقن جو پير طريقت ٿيو. (۱۱) سندس مريدان جو دائرو وسيع هو، پر هيليان چار بزرگ سندن وڏا خليفه هئا.

(۱) سيد نور محمد شاهه ڪنڊيائي، گاهي ڪنڊيا، تعلقي نوشهري

فيروز جو.

(۲) مخدوم عبدالوالي درهيلي جو

(۳) سيد حسين شاهه، رتڙه چتره، ضلعي گورداسپور جو، جنهن

هندستان ۾ فيض عام ڪيو، ايتري قدر جو سندس ئي سؤ سٺ خليفه ٿيا.

(۴) ميان عبدالڪريم کڻي، ڀينگهاري، تعلقي هالا جو. انهن

چئن وڏن خليفن کان سواءِ سندس ٻيا معتقد پڻ وڏي درجي وارا هئا. انهن

۾ ميان پير محمد ڏيپارجن جو ۽ قاضي صاحب جو پنهنجو فرزند ميان

محمد صالح. وڏا اهل دل هئا. ميان پير محمد ڏي قاضي صاحب جن جي

لکيل خطن جا نقل موجود آهن، جن ۾ کيس ”فضائل وڪمالات دستگاه،

نور بصير، راحت روحي، ميا پير محمد جيو سلمه ربه“ جي عبارت سان

خطاب ڪيو اٿس، ۽ ٻن خطن ۾ ڄاڻايو اٿس ته ”ميا پير محمد منهنجي

فرزند ميان محمد صالح کان به مون کي وڌيڪ پيارو آهي.“

قاضي صاحب سن ۱۲۲۳ھ (۱۸۰۸ع) ۾ وفات ڪئي ۽ ”موضع

ميل“ واري سڪونت گاهه (موجوده شهر قاضي احمد) تي ئي مدفون ٿيو.

جتي سندس مزار موجود آهي. قاضي صاحب جن جي حقيقي آثارن مان

سڀ کان اهم سندن اولاد ۽ ٻيا اهل دل افراد آهن، جن اڄ تائين پاڻ کي

سندس عقيدت ۽ ارادت سان واسطو سمجهن ٿا. ٻيا سندن خطن جا نقل ۽

پر مهورن آهي. جي سجاده نشين ميان فيض محمد صاحب وٽ محفوظ آهي. خط مهر آڏي چياري گول آهي. جنهن جي اندر سندن سجع " احمد الله خطي نعمانه " جي وچ ۾ سي " ۱۲۰۲ " (هجري) لکيل آهي. ۽ هي ننڍڙي چورس مهر آهي. جنهن جي اندر فقط سندن نالو " احمد " ۽ ان جي هيٺان سال " ۱۲۰۷ " لکيل آهي.

سندن اولاد

قاضي صاحب جو فرزند ميان محمد صالح علم ۽ معرفت جو صاحب هو ۽ پنهنجي والد جي وفات بعد طريقت جو سجاده نشين ٿيو. سندس لکيل خطي (فارسي) خطي جانقل موجود آهي. جن مان سندس لھلھ ۽ تدبير جو اندازو ٿئي ٿو. پنهنجي والد جي مريد ميان حسيه شاھ (رتن چتر، ضلعي گورداسپور واري) کي خط ۾ سجھائي ڏيندي لکي ٿو.

ڪار من نيست کسی را بحدال،
ره نسایم بطفای مستعمال،
هر که پی در پی من بشتاید،
آنچه من یافتہ ام هر باید،

ڏيھار جن جي ميان پير محمد ڏي هڪ خط ۾ پنهنجي والد جو رڱور ثابت لکي ٿو:

احمد شه عالم عمر، صاحب عنايات و کرم،
وصفت نگند در قلم، احمد محمد ذالعرفا.

ميان محمد صالح کان پوءِ سندس اولاد مان طريقت جي سجاده نشين جو سلسلو هن طرح هليو: ڪائنس پوءِ اول سندس وڏو فرزند ميان عبدالواحد ۽ پوءِ ننڍو فرزند ميان نور الله سجاده نشين ٿيو. ميان نور الله کان پوءِ سندس فرزند ميان محمد شفيق ۽ ڪائنس پوءِ سندس فرزند ميان محمد صادق (وڏو) ۽ ميان پير محمد سجاده نشين ٿيا. انهن بزرگن جو اولاد موجود آهي. راقم جي ملاقات ميان فيض محمد صاحب سان ٿي، جو پنهنجي والد ميان پير محمد کان پوءِ سندس سجاده نشين ٿيو.

حوالا

(۱) مثلاً، ڏسو " اولياي نقشبند المعروف به سيرت پاڪ شير رباني"، مولف محمد امين شريپوري، مطبوع پيڙهو لمبئي، لاھور.

(۲) قاضي صاحب جن جي درگاهه جي موجوده سجاده نشين
ميان فيض محمد صاحب سان ۵ جون ۱۹۷۱ع تي ملاقات ۽ تبادلہ خيال
جو موقعو مليو، ۽ سندس صحبت ۽ قلعي ڪتاب ”بزرگان دماني“ جي
مطالعي مان قاضي صاحب جن جي سوانح بابت انهن تائن ۽ اهڃاڻ جي
تصديق ٿي.

(۳) پنهنجي هڪ خط ۾ لکن ٿا: ”اما بعد مي گوید بنده جان
پراگنده مفتقرالي رحمة ربه الفقار احمد بن محمد صديق السندي.“

(۴) ”اولياي نقشبند“ جي مصنف ائين لکيو آهي.

(۵) ميان فيض محمد صاحب چيو ته اها اسان جي خانداني ۽
پڪي روايت آهي. ڪتاب ”بزرگان دماني“ ۾ مخدوم موصوف جو هڪ
خط نقل ٿيل آهي، جنهن جو عنوان ادب ۽ احترام سان هن طرح ڏنل آهي.
”نقل مکتوب حضرت مخدوم المخادير، سيد البلدان والاقاليم، عالم
رباني، عارف سبحاني، حضرت مخدوم صاحب سيومستاني.“

(۶) لاڳات وارو پرڳڻو موجوده سڪرنڊ ۽ موري تعلقن جي پاڻن
تي شامل هو.

(۷) مسجد وارو ماڳ موجود شهر قاضي احمد کان اٺ ميل
اوپر (۽ صادق پٽيءَ جي ڳوٺ کان اڌ ميل اتر اوڀر) طرف آهي.

(۸) انهيءَ ”ميل واري ڍوريءَ“ جو پيٽ اڃا تائين قاضي احمد
شهر جي اڀرندي پاسي کان ظاهر ٿيندو آهي.

(۹) ڪتاب ”لاري جا لال“ ص ۱۱۵

(۱۰) ڪتاب ”لاري جا لال“ ۾ ”شيخ حاجي محمد صالح
ڳهراني“ لکيل آهي. ٿي سگهي ٿو ته ”ڪڙائي“ کي ڳهراني ڪري لکيو ويو
هجي.

(۱۱) خود سندس مرشدن (لاريءَ جي بزرگن) بابت محفوظ
روايات ۾ قاضي صاحب کي (طريقي جي ”شيخ“ واري درجي جي لحاظ
سان) ”شيخ احمد قاضي“ سڏيو ويو آهي (لاريءَ جا لال، ص ۱۱۵).
هي روايت ۾ کيس ”خواجہ“ جي لقب سان ”خواجہ قاضي احمد“ ڪري
لکيو ويو آهي. (ايضا ص ۱۳۹).

(بشڪريه ماهنامہ ”الرحيم“، حيدرآباد،

جولاءِ ۱۹۷۱ع، ص ۲۳)

حضرت شيخ قاضي احمد دهاني رحمت الله عليه

تحریر: آخوند محمد صالح قرشي

حضرت شيخ قاضي احمد صاحب رحمہ ديني و دنيوي علمي ۾ فاضل ۽ اهل الله هئا ۽ قاضي القضاة جي عهدي تي فائز هئا. سندن فتويٰ سڄي ملڪ ۾ مستند مڃيا ويندا هئا، عوام ۽ خاص ۾ سندن لقب قاضي احمد مشهور هو. پاڻ سلف صالحين وانگر قادري طريقي سان منسلڪ هئا. پاڻ حضرت سلطان الاولياءِ قدس سره جي شهرت سڀ کان اڳ ٻڌي هئي، تنهن ڪري سندن سان غائبانه عقيدت هئي. هڪ دفعي حج جي ارادي سان روانا ٿيا. رستي ۾ شوق جي غلبي کان مجبور ٿي حضرت سلطان الاولياءِ قدس سره جي ديدار ۾ انوار جي لاءِ لواري شريف هليا آيا. خدمت عاليه ۾ حاضر ٿي درخواست ڪئي ته ارادو حج تي وڃڻ جو آهي، بيت الله شريف کان واپسي تي انشاء الله اوهان جي طريقي عاليه ۾ داخل ٿيڻ جي سعادت حاصل ڪندس.

حضرت سلطان الاولياءِ قدس سره فرمايو ته ارادو نڪ آهي. وڃ ۾ ان جو اهل بنجي. وڃڻ واري ۾ ايتري لياقت هجي جو ڪعبه الله جي حقيقت جو خود پنهنجي اکين سان مشاهدو ڪري سگهي ۽ جڏهين آنحضرت صلي الله عليه وسلم جي درٻار تي پهچي ته بيگانو نه هجي ۽ شرف حضوري کان مشرف ٿي سگهي. اهو ٻڌي قاضي صاحب ان وقت سندن مريدن ۾ شامل ٿي ويا. پاڻ قاضي صاحب کي صرف ٽي ڏينهن پاڻ وٽ رهائي حج تي وڃڻ جي اجازت ڏني ڇڏيائون حج جو فرض ادا ڪرڻ بعد جڏهين قاضي صاحب مديني منور پهتا. ڇا ڏسن ٿا ته حضور اڪرم صلي الله عليه وسلم خود روضي مبارڪ کان ٻاهر تشریف کڻي آيا ۽ سندن هٿ وٺي پاڻ سڳورا گڏ اندر وٺي ويا.

قاضي صاحب چوندا هئا ته مون کي اهو شرف حضوري هميشه حاصل ٿيو. قاضي صاحب جي خليفن جو تعداد چار سو جي لڳ ڀڳ هو. جن جي ذريعي طريقه عاليه نقشبنديءَ جو فيض نه صرف سنڌ بلڪ پنجاب

۽ ڏورانهن جاين تي پهتو.

حضرت شاه حسين ۽ مشائخ شريفور ڪانئون ئي فيض حاصل ڪيو. قاضي احمد جي مزار مبارڪ ضلعي نواب شاه جي شهر قاضي احمد ۾ جيڪو ستن نالي سان موسوم آهي، واقع آهي. هزارين عقيدتمند ان جي زيارت لاءِ ابتدا آهن ۽ دامن فيض جي انوار سان جهوليون پري پري ڪشي وڃن ٿا.

درگاه ميل شريف قاضي احمد رحم جي موجوده سجاده نشين حضرت فيض درجت ميان پير فيض محمد صاحب دمائي مدظلہ العالی جن پنهنجي سلف صالحين وانگر درگاه عاليه لواري شريف جي موجوده سجاده نشين حضرت قبله پير گل حسن شاه قدس سره جي دست حق پرست تي بيعت ۽ خلافت ارشاد سان سرفراز آهن.

پاڻ حق تعالیٰ جي نو وارد طالبن کي پنهنجي حلقي ارادت ۾ ان وقت تائين داخل ٿا ڪن جيستائين هو سجاده نشين درگاه لواري شريف جي اطاعت جو اقرار نه ڪري.

عاشقانِ ڪل نه ايس عشاقِ جزو،
ماند از ڪل انڪه شد عشاقِ جزو.
چونڪه جزو عشاقِ جزو ٿيو،
زده معشوقش به ڪل خود رود.

(مولانا جلال الدين رومي رحم)

پير چنبي تنهن کي، جنهن سڀ زيء سري،
پر گهر پير نه وجهيو، گهرون به ڪين گهري،
جو ماني ڪان مري، سو سامي گر نه سامهون.

(حضرت سلطان الاولياء رحم)

حضرت قاضي احمد رحمۃ اللہ علیہ

(۱۱۱۷ھ - ۱۲۲۳ھ = ۱۷۰۵ع - ۱۸۰۸ع)

تحریر: میر محمد پیروآبادی، سوات

دارو و سواڳي کسي، وٺيل مر و ساريج.
قدم عليا پتري جي جا، ليلائي لهيج،
پيرت پسيو پت جي، وڃن کسي وڃيج،
راندو ڏينهن وڙج، آئون نه چيندي ان ري. (شاهد)
سنڌ جي سر زمين سان اهڙي ته مڪا خدا تعاليٰ جي مهرباني لاڳو
آهي جو دنيا جي هر هڪ مذهب جي مهندار ۽ اوتار کي مڪجهه نه مڪجهه
عرسي، لاءِ سنڌ ۾ سڪونت اختيار ڪرڻ جي چاهتا پيشي رهي، پوءِ اهو
گوتلر هجي يا مڪرشن ڀڳوان هجي پر تورو مڪي گهڻو عرصو کيس سنڌ ۾
گهارڻ جو موقعو ضرور مليو آهي. ان حوالي سان به ته هتي مشرق ۽ مغرب
جو گذرڻ اچي ٿئي ٿو ته انهن هنڌن جا فلسفا ۽ تيوريون به سنڌ جي اصل
بنيادي ۽ ثقافتي فلسفي جوڙڻ ۾ پنهنجو پنهنجو ڪردار ادا ڪن ٿا، سنڌ
تي جن به حڪمرانن اچ ڏينهن تازي راج ڪيو آهي، تن ۾ مڪي هندومت جا
نه مڪي هندومت جا پوئلڳ، مڪي زرتشت جا نه مڪي حضرت عيسيٰ عليه
السلام جا پوئلڳ رهيا آهن. انهن جي آمد سان ۽ خيالن جي ڏي وٺ سان
سنڌ وٽ انهن مڙني مذهبن، مذهبي اوتارن جي تعليمات ۽ فلسفن جي
جوهري يا نچوڙ گذرڻ اچي پيشو آهي، جنهن کي هتان جي ماڻهن جي
ثقافتي، تهذيبي ۽ تمدني لاڙن سان ملي جلي مڪري ۽ هتان جي ماڻهن جو
جيڪو مزاج پيو آهي، ان ۾ انسان دوستي، حب الوطني، غريب نوازي،
مهمان نوازي، بقا، باهمي، امن پسندي ۽ رواداري وغيره وارا رجحان ۽ لاڙا
جذب ٿي چڪا آهن. اها هي غلطي يا وطن جي ڪلاسڪ پنڄي چڪي
آهي، جنهن کي هتان جو ڪو به ماڻهو ڪنهن به قيمت تي هٿان وڃائڻ نه ٿو
چاهي. توڙي جو ان جي بچاءَ ۾ کيس ڪيڏيون وڏيون قربانيون جو نه
ڏيڻيون پون.

اسان وٽ هر صغير ۾ اسلام جو ڦهلاءَ ٻن طريقن يا ٻن ذريعن سا
ٿيو. هڪ ۾ ڏيهي فاتحن جي آمد، تعليمات ۽ زور زبردستيءَ جي ذريعي

سان ٿيو. ته ٻيو نمونو وري هو ڏيهي ماڻهن اسلام جي جان حاصل ڪري ان جي ڏسيل ڳالهين تي عمل در آمد ڪري ۽ روحاني تصرف حاصل ڪري، ان کان پوءِ مذهب جي تبليغ ان نموني پر ڪئي جو اها ماڻهن لاءِ ثقافتي، تهذيبي ۽ تمدنيءَ طور اوڀري نه رهي، ان پر ڪنهن به قسم جي ڏاڍ، زور، زبردستيءَ يا رياستيءَ سزا وغيره جو نالي ماتي به عمل دخل نه هو. اڳئين لاڙي وارا دستار بند عالم، مدرسو، فقيه ۽ سند يافتہ عالم هئا، جيڪي حڪومتي طرفان پاور مليل هئا ته ڪو به ماڻهو اگر انهن کي دين جي خلاف نظر اچي ته ان کي ٿڌي تي بنا ڪنهن ڏانهن رجوع ڪرڻ جي سزا ڏني سگهن. پر اهي حڪومتون جيئن ته ٻاهرين فاتحن جون هئڻ ڪري عوام جي دٻين پر پاڻ لاءِ محبت پيدا ڪري نه نه سگهيوڻ پر ويتر انهن جي عتاب ڪري ماڻهن جي دٻين پر انهن لاءِ نفرت جا آڙاڻا ٻري رهيا هئا، جيئن ته اهي علماءِ انهيءَ رياستي مشينريءَ جا ڪل ٻوڙا هئڻ سبب عوام جي نظرن ۾ نفرت لائق بنيل رهيا ۽ عوامي عقيدتون، عوامي محبتون ۽ عوامي امنگ پاڻ ڏانهن مرکوز نه ڪري سگهيا.

ان جي ابتڙ اهي اولياءَ ۽ ڌڻيءَ ڌڻا، جيڪي رياستي مشينريءَ کان الڳ ٿلڳ، پٽ تي ويهي عوام الناس جون دليون روحاني تصرف سان چڪي ۽ پاڻ سان واڳي ۽ اسلامي تبليغ ڪري رهيا هئا. توڙي جو انهيءَ دٻي لاڙي جي ڪري صاحب اقتدار انهن مٿان ڪافي مصيبتون به برپا ڪندا هئا ته اسان پر ڏيهي حاڪمن جا هٿ ٺوڪيا ڇو نه ٿا ٿين. يا وري سرڪاري عالمن کي جيڪو عوامي نفرت سان منهن مقابل ٿيو پوندو هو. اهي به رياستي مشينري کي انهن اولياءَ الله لاءِ مچرائيندا هئا ته اهي اصل ۾ توهان جي برخلاف آهن ۽ توهان جي دوستيءَ جي ناتن اسان کان به عوام کي متنفر ڪري رهيا آهن. ان لاءِ انهن کي ڪا سيڪٽ ملڻ گهرجي. انهن گڏيل سڏيل نفرتن جي ڪري، انهن اولياءَ الله تي وقت به وقت رياستي ڏاڍ ۽ عتاب جا ڏونگر ڪرندا رهيا ٿي. انهن قريبن عيوض انهن جون ماڻهن جي دٻين ۾ عقيدتون وڌنديون ۽ پختيون ٿينديون ويون.

ان ڳالهه کي نظر ۾ رکندي، جڏهن حضور ڪريم صلي الله تعاليٰ عليه وسلم جن کي نبوت جو منصب سونهيو ويو ته پاڻ عرب جي عياش راجائن، مهاراجائن، انهن جي شهزادين ۽ شهزادن وارو ادمير اختيار ڪرڻ بجاءِ فقيري طريقو اختيار ڪيو، هيٺ ٿڌيءَ تي ويهڻ، سادو کائڻ، سادو اودڻ، غريبن ۽ مسڪينن، ٻانهن ۽ غلامن سان دوستي جون واڳون ڳنڍي ۽

ديس جي تبليغ جو ڪم شروع ڪيو ته ان وقت جي عالمن، علمائن، بادشاهن ۽ سندن گماشتن حضور ڪريم صلي الله عليه وسلم جن جي تتم حرام ڪري ڇڏي ۽ ويهن وه ڪري ڇڏيو. اڳيستن ته کين پنهنجا اباڻا ڪڪ ڇڏي، پراڻي پڌن تي مهاجر بنجي مصائبن کي منهن ڏيڻو پيو. پر پاڻ اهو سڀ ڪجهه همت ۽ مردانگي، جانبازي، سان ڪلندي برداشت ڪندا رهيا، پر حق جي واٽ تان تر به نه ڇڏيا، چاڙهي به پوئتي نه پيا. حضور پاڪ صلي الله عليه وسلم جن جي رحلت ۽ خلفاء راشدين جي دنيا ڇڏڻ کان پوءِ اسلام جو منصب نپاهيندڙن ۾ به عياشي ۽ آرام طلبي ڪاهي آئي ته پوءِ ان جي تبليغ، تدوين ۽ تاويل ۾ به لاڙا چٽا ڏسڻ ۾ آيا. هڪڙن ظاهري علم حاصل ڪري زير زير تي وڌيڪ ڌيان ڏنو ۽ خدا جي طلب جي ذريعي يعني ديني علم کي بچاءِ خدا جي طلب ذريعي سمجهڻ جي اصل مقصد سمجهي ۽ ظاهر حڪمن جي بجاوڙي ۽ فضيلت پائين ۽ اسلام جي روح يا جوهر کان پري هٽي ويا ته ٻئي طرف اولياءِ الله هئا، جن اهو ئي حضور پاڪ صلي الله عليه وسلم وارو تبليغي طريقو خانقاه جي صورت ۾ رائج ڪيو، ان ڪري اهي ٻئي ڌڙا هڪڙا خدا جا دوست ته ٻيا رياستي مشينريءَ جا پرزا بنجي تبليغي ميدان ۾ اسلام جي ڦهلاءَ، تاويل ۽ ترويج لاءِ ميدان ۾ ڪم ڪندا رهيا ۽ اڄ به اهو ڪم ڪري رهيا آهن.

سنڌ جيئن ته پنهنجي نموني جي مبلغن سان پري پئي آهي، جتي اسان کي مخدوم محمد هاشم ٺٽوي ۽ قاضي قاض جهرڙا رياستي عهدن تي ويهي اسلام جي خدمت ڪندڙ ڏسڻ ۾ ايندا، اتي اسان کي مخدوم آدم ٺٽوي رحمۃ الله عليه، مخدوم ابوالقاسم درس رحمۃ الله عليه، خواجہ ابوالساکين ميان محمد ٺٽوي رحمۃ الله عليه، مخدوم محمد معين ٺٽوي رحمۃ الله عليه، حضرت شاھ عبداللطيف ڀٽائي رحمۃ الله عليه، حضرت سلطان الاوليا، خواجہ محمد زمان رحمۃ الله عليه، شيخ شهيد عبدالرحيم گرهوڙي رحمۃ الله عليه، قاضي احمد ڌماڻي رحمۃ الله عليه جن جهڙيون با برڪت ۽ عظيم علمي، ديني ۽ روحاني شخصيتون به ڏسڻ ۾ اينديون.

انهن شخصيتن مان هر هڪ شخصيت پنهنجو مٿ پاڻ هني، پر اسا انهن مان جيئن ته حضرت قاضي احمد رحمۃ الله عليه متعلق ڳالهائي رهيا آهيون ته ان حوالي سان ٻڌائو ٿو پري ته حضرت قاضي احمد رحمۃ الله عليه جا وڏا اصل ٽلڻي جا رهاڪو هئا، سندن شجري ۾ شيخ المشائخ حضرت سندو رحمۃ الله عليه، جيڪو ڏهين صدي هجري جي مشهور

معروف بزرگي منجهان هڪ هو، سو پڻ اتي ٿلٽي ۾ مدفون آهي، سندن شجري منجهان ميان احمد بن مخدوم سنڌاڻي سيوهڻ ۾ مدفون آهي، پاڻ ۱۱۱۷ هـ مطابق 1705ع ۾ ٿلٽيءَ ۾ ڄاوا، پاڻ ابتدائي تعليم سندن والد بزرگوار حضرت ميان محمد صديق رحمت الله عليه جن کان ورتائون ۽ ان کان پوءِ مشهور عالم مخدوم عبدالواحد سيوستانی کان اڳتي تعليم حاصل ڪيائون، جڏهن کين ”لاکات پريگشي“ جي قضا ملي ته ان عهدي کين هن علائقي سان مائوس ڪيو ۽ پاڻ ان کي پسند ڪري ”ديهہ دم“ ۾ سڪونت اختيار ڪيائون، موجوده قاضي احمد واري هنڌ تي ”دم“ مان لڏي آيا ته ان وقت ان هنڌ کي ”موضع ميل“ چيو ويندو هو، جيڪو پوءِ سندن نالي مبارڪ پٺيان ”قاضي احمد“ سڏجڻ لڳو.

سنڌ ۾ اهو، اهو وقت هو جڏهن مغلن جو تازو زوال آيو هو ۽ سنڌ جي اقتدار انهن جي هٿن مان ڪسندو ۽ ڪلهوڙي جي هٿن ۾ منتقل ٿيندو پئي ويو، ان وقت سنڌ ۾ چوڌاري طوائف الملوكي، جا تاثرات گشت ڪري رهيا هئا، ڪنهن جي عزت سالر ڪا نه هئي، ڏاڙا ۽ ڊاڪارنيون، عياشيون، شراب نوشيون ۽ زنا جي بازار گرم هئي، اقتصادي تباهي ٿي چڪي هئي، اخلاقي طرح ڏيوالو ٺڪري چڪو هو، امن امان جون ۽ شرافت جون ڌڃيون اڏامي چڪيون هيون، مسجدون ۽ مندر نه خدا جا ۽ نه ئي پڳوان جا گهر رهيا هئا، پر انهن ۾ سازشيون ۽ شريستين جا پروگرام ۽ پلان ٺهڻ لڳا هئا، ان کان علاوه جهوڪ جو شاهه عنايت جي شهيد ٿيڻ وارو سانحو پڻ ان دور جي مختلف مصيبت مان هڪ وڏو لتون ڪانڊاريندڙ سانحو هو، جيڪو جڏهن 1718ع ۾ بريا ٿيو ته حضرت قاضي احمد رحمت الله عليه جن جي عمر ان وقت 13 سال هئي، ان سانحي ۽ اهڙن ٻين حادثن سببان سنڌي سماج جو سمورو شيرازو ٽٽي چڪو هو، ماڻهون مايوسين، ناڪامين ۽ نامرادين، جي ڏهڻين ۾ ڪنڌ تائين گچي چڪا هئا، انهن ناڪامين ۽ مايوسين سببان اهي جادن، منترن، سڳن، ڦيڻن ۽ ٽوڙن ۾ ڦاسي ۽ نجات لاءِ جاگڙي رهيا هئا، ماڻهن مان انسانيت مفقود ٿي چڪي هئي، اهڙو ته نفسا نفسي جو منظر ٻنجي ويو هو جو ڪو به ڪنهن جو نه هو، انسان پاڻ کي اڪيلا ۽ بي سهارا ڏسي جهڙوڪ اجتماعي خودڪشي جو سوچي رهيا هئا، اهڙي ماحول ۾ نون ڏيهي حڪمرانن اڳيان ان وڪريل ماحول کي پڪڙڻ ۽ ڪرڻ جا جتن ڪرڻ، مايوس انسانن کي اميد افزا بنائڻ، اخلاقي قدرن کي وري رائج ڪرائڻ، نهن پٽن، زنا، چوري، جوا

۽ دلائل جو ازالو ڪرڻ، ڪتبي رقابتي کي منهن ڏيڻ ۽ نئين سنڌ جي نئين سر صحتمندانءَ تعمير ڪرڻ جا وڏا چئلينج سامهون ڪرڻيون پيا هئا. جن کي هڪ ئي وقت منهن ڏيڻ فقط تڏهن ممڪن ٿي ٿي سگهيو. جڏهن ماڻهو ديندار بنجي، نيڪ نيت ٿين، هڪ ٻئي جي لاءِ پاڻي جو رويو اختيار ڪن ۽ ان تعميري ترقيءَ جي مهر ۾ پنهنجو پورو پورو ڪردار ادا ڪن، جيڪو ڪم انهن کان ان وقت وٺڻ رياستي حڪمرانن جي وس کان ٻاهر هو، پر پوءِ به سنڌ جا ماڻهو سکيا ستابا ٿيا، ايماندار ٿيا، هڪ ٻئي ۾ پاڻي وارو تعلق استوار ڪيائون. هٿاش بهاش ٿيا، سماجي اڏاوت ۾ پنهنجو پورو پورو ڪردار ادا ڪيائون ۽ هڪ دفع سنڌ ملڪ يڪجا ٿي ڏيهي حڪمرانن جي هٿ هيٺ پنهنجون ترقيءَ جون منزلون باقاعده لهڻ ڪرڻ لڳو. جنهن سبب ئي انهيءَ دور کي سنڌي علم ادب جو سونهري دور سڏيو ويندو آهي. ته اها جيڪا اهڙين مايوسين جي اوڙاهه مان سنڌي ماڻهو جي واه کلي ۽ فضا ۾ نڪري. سوچي سمجهي ۽ پنهنجي حالت سڌارڻ واري ڪايا پلنجي پيئي ان ۾ صحيح معنيٰ ۾ ڏسبو ته حڪومتي حڪمرانن ۽ رياستي قوتن جو ڪردار گهٽ نظر ايندو، پر ان ڪايا پلٽڻ ۾ وڌ ۾ وڌ ڪردار سنڌ جي ان وقت جي انهن صوفي بزرگن جو نظر ايندو جن اهڙي ڏکڻي وقت ۾ سنڌي ماڻهن جي ٿيل روحاني توڙي ماديائي تباهين تي پها رکيا ۽ کين چيئي چڱو ڪيو، چڱن کان جيئن ته چڱائيون ئي ٿينديون آهن. ان لحاظ کان، اهي ماڻهو پوءِ انهن بزرگن جي تعليم رستي چڱا بنجي پيا ته انهن وطن جي تعمير ۾ به پنهنجو مثبت ڪردار ادا ڪيو ۽ ان وقت ان تباهيءَ مان نڪري سنڌ جيڪو جوين ماڻهو، جيڪو اوج اکين ڏٺو، سا شايد وري ڪڏهن اکين ڏسي سگهي.

ان ڪم سر انجام ڏيڻ ۾ انيڪ بزرگ هستين جو هٿ هو. پر انهن مان جيڪي سر ڪردا هئا، سي هئا: شاهه عبداللطيف ڀٽائي رحمت الله عليه، حضرت سلطان الاولياءِ خواجہ محمد الزمان لواري شريف وارو رحمت الله عليه، شيخ شهيد عبدالرحيم گرهوڙي رحمت الله عليه ۽ حضرت قاضي احمد رحمت الله عليه وغيره جيڪي هڪ ٻئي جا همدرد به رهيا ته ڪنهن نه ڪنهن رشتي ۽ ناتي هڪ ٻئي جا سهڪاري به رهيا، ڇو ته انهن جي پيدائش جي سنن تي نظر وجهي ته پليءَ ۾ ڀٽ پروڙ پنجن ويندي ته سندن عمر يون هڪ ٻئي جي مناسبت سان ڪيتريون هيون. جيئن شاهه عبداللطيف ڀٽائي رحمت الله عليه جن جو ڄم 1689ع ۾ ٿيو ته حضرت

سلطان الاوليا، خواجہ محمد الزمان لواري شريف واري رحمت الله عليه جن جو چمر 1713ع ۾ ٿيو ته حضرت شيخ شهيد عبدالرحيم گرهوڙي رحمت الله عليه جن جو چمر 1738ع ۾ ٿيو ته حضرت قاضي احمد رحمت الله عليه جن جو چمر 1708ع ۾ ٿيو.

ان حوالي سان شاهه عبداللطيف ڀٽائي رحمت الله عليه جن حضرت سلطان الاوليا، خواجہ محمد الزمان لواري شريف واري کان 24 سال وڏو ته حضرت شيخ شهيد ميان عبدالرحيم گرهوڙي رحمت الله عليه جن کان 49 سال وڏو هو ۽ حضرت قاضي احمد رحمت الله عليه جن کان 16 سال وڏا هئا. ان مان ظاهر آهي ته اها انهن بزرگن جي تعليمات ۽ تصرف جي ڪرشمه اندازي هئي جو ان اندوهنا ڪشي مان هڪدم ڪاڍا پلٽجي ۽ ترقي، سک، سائنس ۽ امن امان جو سونهري دؤر پنهنجي ويو، ان لاءِ اسان کي گهرجي ته انهن ۽ ان دؤر جي ٻين اهڙن بزرگن جي زندگي جا حالات ۽ روحاني ڪمالات هٿ ڪري، انهن جو بغور مطالعو ڪري ۽ پاڻ کي حال جي مصيبتن ۽ آئيندي جي عذابن کان بچايون، جنهن جي شروعات طور اسان اڄ حضرت قاضي احمد رحمت الله عليه جن جي حالات زندگي، تبليغي ۽ تدريسي توڙي ادبي ڪاوشين ۽ ڪارنامن جو اڀار ڪرڻ چاهيو آهي. شروعاتي تعارف ڏيڻ کان پوءِ ضروري آهي ته سندن علم عرفان ۽ طريقتي مشغلي جو به مختصر ذڪر ڪجي.

پاڻ پنهنجي وقت جي وڏن عالمن، فقيهن ۽ بزرگن منجهان هڪ هئا، ڪيئي دفعا حرمين شريفين اسهي ۽ اتي پنهنجي اندر جي اڄ ۽ اسات کان روحاني نعمتن ۽ برڪتن سان روح کي سيراب ڪيو هو. هڪ دفعي ائين ئي حج پاڪ تي ويندي لواري شريف ما گذرڻ تي ته دل ۾ خيال آيو ته چو نه حضرت سلطان الاوليا، خواجہ محمد الزمان رحمت الله عليه جن سان چار چشمي ڪجي، جڏهن وٽن پهتا ۽ احوال ڪندي چيائون ته منشا ڪري نڪتا آهيون ته حرمين شريفين وڃجي، تنهن تي حضرت سلطان الاوليا، خواجہ محمد الزمان رحمت الله عليه جن ورائيس ته ها، پر اوڏانهن به اهڙا ته ٿي وڃو جو آڏو به سڃاڻن، پاڻ مريدي اختيار ڪيائون ۽ قلبي ذڪر فڪر ۾ لڳي ويا، چند ڏينهن کان پوءِ اجازت ملڻ ۽ ان عزتآباد طرف کان پڻ قاهر گهڻو بهرور ٿي موٽيا ۽ اچي پنهنجو طريقتي ٺهلاءُ جو ڪم ۽ ديني تدريس جو ڪم شروع ڪيائون. پر مرشد جي ياد ۾ ايترا ته محو رهيا جو کين خلافت جو پڻ درجو مليو. حضرت سلطان الاوليا، خواجہ محمد الزمان

لواری شریف واری رحمت الله علیه جن جا چار وڏا خلیفا هئا. شیخ شهید عبدالرحیم گرهوڙي رحمت الله علیه، شیخ ابو طالب آگهي رحمت الله علیه، شیخ حاجي محمد صالح کڙائي رحمت الله علیه ۽ حافظ هدایت الله رحمت الله علیه. انهن چئن وڏن خلیفن کان علاوه باقي اهي ڪامل دلي ۽ جيڪي به کائن خلافت جو درجو حاصل ڪري چڪا هئا، سي آهن شیخ حاجي حافظ طاهر علیه رحمت، شیخ قاضي احمد علیه رحمت، درويش عیسیٰ دشتي علیه رحمت، سید محمد علیه رحمت، سید پیر محمد علیه رحمت، بنگو فقیر علیه رحمت، حافظ ایوب علیه رحمت، شیخ الیاس علیه رحمت، شیخ سدا توریو علیه رحمت پر پوء به ڇیت لائي ڏسو ته اسان کي حضرت سلطان الاولیاء خواجه محمد الزمان لواری شریف واری رحمت الله علیه جي مڙني خلیفن ۽ معتقدن مان چئني طرح ڏسن پر ايترو ته شیخ شهید عبدالرحیم گرهوڙي رحمت الله علیه، حضرت قاضي احمد رحمت الله علیه ۽ سید محمد لاهوڙي رحمت الله علیه وقت جا وڏا جيد عالم، فقیه ۽ اولیاء ڏسن پر ايتدا، جن پر شهید گرهوڙي رحمت الله علیه جن کان پوء حضرت قاضي احمد رحمت الله علیه جن کي علم ۽ فضل پر ٻئي مڙني کان مٿيا هئا.

حضرت قاضي احمد رحمت الله علیه جن کي حضرت سلطان الاولیاء خواجه محمد الزمان لواری شریف وارن رحمت الله علیه جن کان ستر سئون خلافت ملي ۽ ارشاد جي اجازت ملن کان پوء پاڻ پنهنجي حلقی جا پیران طریقت ٿيا. سندن مریدن جو دائرو وسیع هو، پر هي بزرگ سندن چار خاص خلیفا هئا.

۱. سید نور محمد شاه ڪنڌيائي علیه رحمت، کاهي ڪنڌيا تعلقو نوشهروفيروز.

۲. مخدوم عبدالوالي علیه رحمت درٻيلو تعلقو ڪنڌياري واری.

۳. میان عبدالکریم کٽي علیه رحمت ڀينگهاري تعلقو هالا.

۴. سید حسني شاه رحمت الله علیه، رتڙ چتر ضلعو گرداس پور ڀارت. هن بزرگ هندوستان پر سندن تعلیمات کي عام ڪيو ۽ ٺهلايو، ايتري قدر جو سندن ٽي سو سٺ 360 خلیفا ٿيا.

انهن چئن وڏن خلیفن کان پوء سندن ٻيا معتقد پڻ وڏي مان مرتبي ۽ منزل جا بزرگ هئا انهن پر میان پیر محمد علیه رحمت ڏيپار جن وارو ۽ قاضي صاحب جن جا فرزند میان محمد صالح علیه رحمت جن وڏا

اهل دل هئا. حضرت قاضي احمد رحمت الله عليه باقي حياتي جا ڏينهن ان ئي هنڌ تي خدا تعاليٰ جي عبادت ۽ عوام الناس جي طريقتي تربيت ڪندي گذاريا، جيڪو هنڌ اڄ به سندن نالي پوئتان ”قاضي احمد“ سڏجي رهيو آهي. ان ئي هنڌ تي پاڻ سن 1223 بمطابق 1808ع ۾ لاڏاڻو ڪيائون. سندن مقبرو پڻ قاضي احمد شهر ۾ آهي.

سڀريان جي ترهي، ٻڌين هٿ ۾ لاءِ،
صبح اٿين چونڊاءِ، اسان تو اڪاريو
(حضرت سلطان الاولياءِ رحم)

پاڙي ويڄ هئا، پوري اتون پڇنا،
تبلا هين پيا، موريسر اڪين ۾.
(حضرت سلطان الاولياءِ رحم)

احمد شهي عالي هم، صاحب عنايات وڪرم،
وصفش نڪنجد درقلم، احمد محمد ذوالعطا،
حمد خدمت است هر دم، وسيله اعظم،
احمد شفيع عالم صلوا علي محمد.
(حضرت مخلص محمد صالح دمائي رحم)

مخدوم الاولياء حضرت قاضي احمد قدس سره

تحریر و تحقیق: قزو محمد پناه

حضرت خواجہ قاضي احمد قدس سره نسبي طرح فاضلي قرشي هئا. سندن وڏا اسلامي تعليم ۽ تبليغ واسطي سنڌ ۾ تلشي جي شهر ۾ اچي رهيا. ظاهري علوم لاءِ مدرسي سان گڏ روحاني سکيا لاءِ خانقاه پڻ قائم ڪيائون، جتان ٻر صغير ۾ ڪلمه الحق جو فيض جاري رهيو. سندن پرهيزگاري، عبادت ۽ رياضت کي ڏسي، خدا جي مخلوق وٽي فيض ۽ توجهه لاءِ اڪيلائي ۽ ٽولي ۾ ايندي رهي. روايتن ۾ ملي ٿو ته جن جا ٽولا پڻ وٽي تعليم جي حاصلات لاءِ ايندا رهندا هئا.

حضرت جن جو خاندان علم توڙي عرفان ۾ لائق رهيو آهي. هن خاندان مان خواجہ احمد سندائي عليه رحمت وصال بعد ڪٿ اُڏائي تلشي، کان سيوهڻ پهتو، ”تذڪره مشايخ سيوستان“ جو مؤلف عبدالغفور بن حيدر سيوستاني ۱۰۳۹ هـ ۾ هن طرح لکيو آهي:

ولي الله شيخ احمد سندائي رحمہ تلشي ضلع دادو جو رهاڪو هو. پٽ ۽ مريد گهڻا هيس، وفات وقت سڀني کي گهرائي وصيت هن ريت فرمايائين، وفات کان پوءِ غسل ۽ ڪفن ڏيئي ڪٿ تي سمهاري ڇڏي ڏيو. ۽ سندن وصال بعد وصيت جي پورائي ڪئي وئي. ٿوري ساعت ۾ ڪٿ ۾ تحريڪ پيدا ٿيو ۽ آهستي آهستي ٿي ڪٿ هلڻ ۽ پوءِ اڏامن لڳي، هشام ماڻهن جا اچي گڏ ٿيا، عيد جو ڏينهن هو، جتان جتان ڪٿ جو اڏامن ٿيو، اتان جا ماڻهو به ڪٿ جي پويان هلڻ لڳا. پيادل ۽ سوار سوين ماڻهو اهو نظارو ڏسندا رهيا. تان جو ڪٿ سيوهڻ شهر ۾ پهتي ۽ ميان چنو امرائي رحمہ جي مزار جي نزديڪ هيٺ لٿي، سيوهڻ شهر جا ۽ پويان ايندڙ ماڻهو هزارن جي تعداد ۾ جمع ٿي ويا، مڙني منهن مبارڪ جي زيارت جو شرف حاصل ڪيو، آخر فيصلو اهو ٿيو ته جنهن جاءِ تي ڪٿ لٿي آهي اتي دفن ڪيو وڃي. نماز جنازي جي ادا ٿيڻ بعد انهيءَ جاءِ تي مزار مبارڪ ٺاهي وئي، جڏهن مزار مبارڪ جي ڪم مان سڀ واپس ٿيا، تڏهن قبر مان اعلان آواز آيو: ”رب انزلني منزلا مبارڪا وانت خير المنزلين.“

يعني: رب منهنجا امون کي تو مبارڪ جاءِ تي لاڻو آهي، بيشڪ

ٽيون سٺي منزل تي رسائڻ وارو آهي.
وڌيڪ لکيو اٿس ته، چون ٿا ته جيڪو جمع ڏينهن ختمو ۽ غير
طري ٿو ته ايندڙ جمع کان اڳ ان جو مقصد پورو ٿئي ٿو ۽ دلي اعلان
قبول ٿي ٿيون.

هن خانقاه مان سنه ۱۱۱۷ هـ ۾ سيوهڻ جي نرد احمدن جي
گهٽ ۾ خواجہ محمد صديق رحه جي حويلي ۾ هڪ فرزند نوراني جهڙي
سان جنم ورتو، ان جو نالو مبارڪ ”احمد“ رکيو ويو، پاڻ جسدي چار
هئا، مادرزاد ولي الله پڻ هئا. هن گهراني جي پرهيزگاري ۽ تقويٰ اظهار
الشمس هئي، خواجہ محمد صديق رحه جن جا سهڻي طالب ۽ شاگرد ٿيا.
پاڻ به پنهنجي والد بزرگوار وٽ ظاهري توڙي باطني علوم پڙهي پرجي
پورا ڪيائون.

سندن قادري طريقو هو، جيڪو پنهنجي والد بزرگوار کان اپنايو

هي.

حضرت خواجہ قاضي احمد قدس سره جن کي دستار فضيلت ان
وقت جي وڏي ۾ وڏي درسگاه لکي شاهه صدر ۾ عطا ٿي، علم جي
تحصيل بعد قضا جي عهدي تي فائز رهيا ۽ عوام توڙي خواص ۾ قاضي
جي نالي توڙي لقب سان مشهور ۽ معروف ٿيا، سست ٿي پنهنجو اباڻو
علائقو ڇڏي درياھ جي ٻي ڀر ”ڊهر ڊمر“ تعلقو موڙو ۾ اچي رهيا، اتي
مسجد، خانقاه ۽ مدرسي سان گڏ رهائش جون جاين پڻ ٺهرايائون. ٿوري
ٿي وقت اندر وڏي ماڻهن جي وڏي رجوعات ٿي ويئي، ”ڊمر ڊهر“ جي ڪري
”ڊمائي پير“ مشهور ٿي ويا، سندن ٺهرايل جاين مان باقي مسجد جا نشان
اڃان موجود آهن.

حضرت قاضي احمد قدس سره جن جي لواري شريف اچڻ بابت
روايت آهي ته پاڻ حج جي سفر جو سانباھو ڪري ڀلي پار روانا ٿيا، انهن
ڏينهن ۾ حج جو پنڌ دوران مانڊئي بندر وڃڻ لاءِ لواري شريف مان گذرڻو
پوندو هو. حضرت سلطان الاوليا، قدس سره جن جي روحاني بصيرت جي
هاڪ ملڪان ملڪ هئي ته حضرت قاضي احمد جن کي ڪامل مرشد وٺڻ
جي تڙپ شديد هئي، پاڻ لواري شريف آيا ۽ حضرت سلطان الاوليا، قدس
سره جن سان ملاقات ٿي ته حج جي سانباھي جو ذڪر خير ڪيائون.
حضرت سلطان الاوليا، جن کين فرمايو ته، حج جو ارادو به نيڪ ۽ سفر به
نيڪ، پر اهڙو ٿي وڃي جو اڳيان ڪير سجائي به ۽ پوءِ حضرت جن

حضرت قاضي احمد کي ٿي عهينا لواري شريف ۾ قيام ڪرڻ لاءِ چيو پاڻ اتي ترسي پيا ۽ توجهه ۽ ارشاد ورتائون، ٽن ڏينهن اندر اهڙو باطني عروج ڪري ورتائون جو حضرت سلطان الاوليا، قدس سره کين ان بشارت سان حج جو سفر جاري رکڻ جي اجازت ڏني ته عرب ملڪ ۾ ڪو به اهڙو نه آهي، جنهن سان اوهين وڃي صحبت ڪريو ۽ اهو به فرمايائون ته، ڪنهن ملڪ ۾ هڪ شخص آهي جنهن کي امانت حوالي ڪرڻي آهي، ان لاءِ مون کي وڃڻو هو. مگر هاڻ اوهين وڃي اها امانت وصول ڪجو، اهو شخص پاڻ اوهان وٽ هلي ايندو.

حج تي روانگي مهل حضرت قاضي احمد جن حضرت سلطان الاوليا، قدس سره جن کان پڇيو ته، مرشد ڪڏهن ٿو ڪم اچي؟ حضرت جن فرمايو، دنيا ۾، قبر ۾، محضر ۾

حج جي سفر دوران حضرت قاضي احمد جن ٽن خاص واقعن جو ذڪر ڪيو:

سفر دوران سندن جهاز طوفان جي وٽ ۾ اچي ويو ۽ جهاز ٻڏڻ جو خطرو ٿي پيو، پاڻ حضرت جن جو اهو مقولو ياد ڪيو ته، مرشد ڪم اچي ٿو دنيا ۾، قبر ۾ حشر ۾، لواري جي سرڪار کي باطني طرح سان متوجہ ٿي عرض ڪيائين ته اک ڇنڀ ۾ جهاز تان آفت ٽري وٺي.

پيو ته جڏهن روضي رسول مقبول صلي الله عليه وآله وسلم تي پهتا ته کين آواز آيو ”ميان احمد پلي ڪري آئين“ اتي ڪي ماڻهو جن جا نالا احمد هئا، اتي بيٺا، وري به ساڳيو ئي آواز آيو ۽ پيا ڪي ماڻهو اُٿي بيٺا مگر پاڻ مات ۾ رهيا. پوءِ ٽيهر آواز آيو ته، ”ميان احمد ڏمائي پلي ڪري آئين.“ ۽ ان تي پاڻ سڃاتائون ته هي اهانوازش آهي جنهن لاءِ کين حضرت سلطان الاوليا، قدس سره جن فرمايو هو ته، اهڙو ٿي وڃجي جو اڳيان ڪير سڃاڻي.

ٽيون واقعو هن ريت آهي ته، ڪنهن ڏين ڪنهن پاڻ حضرت سلطان الاوليا، قدس سره جن جي ڏنل ڏس تي هڪ مسجد شريف ۾ پهتا ته هڪ باريش بزرگ ساڻن ادب سان اچي مليو ان اسرار ڪيو ته جمع جي نماز جو وقت ٿي چڪو آهي ۽ پاڻ امامت فرمائين، پاڻ ازروه ميرباني جي آداب جي امامت کان ڪيپائيندا رهيا. مگر بزرگ جي اسرار تي امامت فرمايائون ۽ نماز کان فراغت بعد اهو بزرگ کين پنهنجي حجري ڏانهن وٺي هليو ۽ فرمايائين ته، مون کي اوهان کي امانت حوالي ڪرڻ جو حڪم آهي، توهين

ٻي ڪري پر ٿي ويهو ته آئون امانت منتقل ڪريان ۽ حضرت قاضي احمد جن فرمايو ته، اوهين مون کي سامهون ويهاري امانت حوالي ڪريو. ان تي هڪ حاضري واري خادم چيو ته، سندن امانت پر جلال آهي ۽ سامهون ويهندڙ شخص کي باهه وٺي ٿي وڃي. تنهن هوندي به پاڻ آمهون سامهون ويهڻ کي ترجيح ڏنائون. جڏهن امانت جي منتقلي ٿي ته سندن ساڄو گوڏو مبارڪ زمين کان مٿي ڪڍڻ لڳو، جنهن کي پاڻ هٿ سان زور ڏيئي هيٺ ڪري ڇڏيائون ۽ خير خوبي سان اها امانت وصول ڪيائون. ٻئي ڏينهن ان بزرگ وصال فرمايو ۽ سندن وصيعت موجب پاڻ ان بزرگ جي جنازي نماز جي امامت فرمياڻون پوءِ اڳتي روانا ٿيا.

هڪ ڀيري حضرت سلطان الاوليا، قدس سره جن کين اها بشارت به ڏني ته هاڻ توهان جو شان اهو نه آهي ته توهين ڪنهن ٻئي جي نالي واري ڳوٺ ۾ رهو بلڪ توهين پاڻ پنهنجي نالي پويان ڳوٺ ٻڌي اتي وڃي رهو. واپسي تي ”دمر“ ڀرسان ”ميل واري دوري“ تي پنهنجي نالي پويان ڳوٺ ٻڌي اچي آباد ٿيا ۽ انهيءَ نسبت جي ڪري هي درگاهه ”ميل شريف“ مشهور ۽ معروف ٿي وئي.

سنڌ جو حاڪم ميا غلام نبي ڪلهوڙي سندن شهرت، علميت ۽ نورانيت کان متاثر ٿي ”لاڪاٽ“ پرڳڻو جاگير طور سند لکي نذراني ۾ پيس ڪيو، مگر پاڻ اها جاگير قبول نه ڪيائون ڇاڪاڻ ته سندن مرشدن ڪرمن جاگير قبول نه ڪئي هئي، اها پيروي ادا ڪيائون.

منهنجي استاد علامه غلام مصطفيٰ قاسمي جن هڪ حڪايت بيان ڪئي ته شيخ قاضي احمد دهماني عليه رحمت جن لواري شريف مان فيض وٺي ورن بعد جڏهن ڳوٺ پهتا ته انهن ڏينهن ۾ ڪو پير شهر جي ٻاهران اچي منزل انداز ٿيو، ماڻهن ۾ اهو چوڻ ٿي ويو ته وقت جو قطب ڳوٺ کان ٻاهران اچي لٿو آهي، اها ڳالهه ڳوٺ جي زميندار جي محفل ۾ پهتي، انهيءَ تي اهو زميندار حضرت قاضي احمد رحه جن وٽ مجلس ۾ پهتو ۽ عرض ڪيائين ته، قبل ا ڳوٺ جي ٻاهران وقت جو قطب منزل انداز ٿيو آهي، هلو ته هلي سندس ملاقات ڪريون. انهيءَ تي حضرت قاضي احمد رحه جن ورائيو.

تارا اچڻا وڃڻا، قطب ڪين ٿين،
لواريءَ سندا لاڏلا، ويٺي رب ڏسن،
پر گهر پير نه وجهڻا، گهران به ڪين گهرن.

سندن وصال ۱۲۲۳ھ بمطابق ۱۸۰۸ع ۾ ٿيو.

حضرت قاضي احمد رحمہ کي حضرت سلطان الاولياء خواجه محمد زمان قدس سرہ کان خلافت ملي. سندن مريدن جو دائرو وسيع هو، پر هيٺيان چار بزرگ سندن وڏا خليفه هئا.

1. سيد نور محمد شاه ڪنڊيائي، ڪاهي ڪنڊيا (تعلقي نوشهروفيروز جو)

2. مخدوم عبدالوالي در پيلي جو (تعلق ڪنڊيارو)

3. ميان عبدالڪريم ڪٽي، پينگهاري (تعلقي هالا جو)

سيد حسين شاه رتڙ چٽڙ، ضلعو گرداس پور (پارٽ)

انهن چئن وڏن خليفن کان سواءِ سندس ٻيا معتقد پڻ وڏي درجي وارا هئا، انهن مان ميان پير محمد ڏيپارجن (تعلقو موروا) جو ۽ سندن فرزند ميان محمد صالح وڏا اهل دل هئا. حضرت قاضي احمد رحمہ جن کان برصغير کان علاوه عرب ۾ به هن طريقي نقشبندي جو ٺهلاءُ ٿيو، ڪانئن حضرت سيد حسين شاه المعروف پوري والي، رتڙ چٽڙ، مڪان شريف ضلع گرداس پور، انڊيا کي فيض مليو. ان درگاه جا مشهور اولياء الله گادي سر ٿيا، تن مان خواجه امام علي شاه مڪان شريف رحمہ، حضرت خواجه سيد صادق علي شاه رحمہ جو وڏو مرتبو آهي، جنهن کان حضرت خواجه بابا اميرالدين رح ڪوٽل شريف وارا فيضياب ٿيا، شرقي پور شريف جا بزرگ شير رباني ميان شير محمد صاحب رحمہ پڻ هن لڙهه ۾ شامل آهي، جنهن کان وري فيض ورتل حضرت گنج ڪرم سيد محمد اسماعيل شاه بخاري رحمہ، ڪرمان والي (اوڪاڙهه) وارا شامل آهن، انهن کان حضرت علامه محمد شفيع اوڪاڙوي رحمہ خطبي پاڪستان ۽ سندس فرزند ارجمند حضرت علامه ڪوڪب نوراني اوڪاڙوي جهڙا علماء اهل سنت فيض ۽ توجه حاصل ڪيو.

ٻيا به ڪيترا بزرگ هن شاخ مان فيضياب ٿيا ۽ صاحب ارشاد ٻيا جن جو مڪمل خاڪو ڏجي ٿو.

حضرت پير بدن شاه رحمہ ڪلانونري، نزد ڪوٽ ميا صاحب، دليل پور ضلع گرداس پور (پارٽ)، حضرت مير لطف الله نقشبندي رحمہ، حضرت بهادر شاه طبيب الله مشهدي نقشبندي رحمہ، حڪيم احمد علي امرتسري سيال ڪوٽي رحمہ، ميان خدا بخش نقشبندي رحمہ، حضرت ميان شڪتئين بيگ نقشبندي رحمہ، حضرت مولانا محمد اعظم نقشبندي رحمہ

(امام مسجد فتح پوري دهلي) مولانا فتح محمد نقشبندي رحمہ، سيد انوار شاہ نقشبندي رحمہ، حضرت منشي احمد جان نقشبندي رحمہ، مولانا نور احمد خان نقشبندي، مولانا شير محمد خان نقشبندي بدخشاني، ميان عطا محمد نقشبندي، مولانا رسول بابا نقشبندي رحمہ، حضرت خواجہ امير الدين نقشبندي قزمر کوٽي رحمہ (ضلع گرداس پور)، حضرت شاہ مظہر اللہ دهلوي نقشبندي رحمہ، حضرت ميان غلام نقشبندي شرقپوري رحمہ، حضرت سيد نورالحسن شاہ نقشبندي کليان والي رحمہ، حضرت صاحبزادہ مظہر قيوم نقشبندي رحمہ بيربل شريف (ضلع سرگودا) حضرت صاحبزادہ مظہر قيوم نقشبندي مڪان شريف (انڊيا) حضرت ميان رحمت علي شاہ نقشبندي رحمہ گھنگ شريف، حضرت ابوالرضا سيد حاڪم علي شاہ نقشبندي رحمہ لاهور، حضرت حاجي عبدالرحمن نقشبندي رحمہ قصور، الحاج حافظ محمد ابراهيم شاہ نقشبندي رحمہ، حضرت شاہ محمد محدث فقيه الهند خطيب ۽ امام دهلي مسجد (1807ع) کان صاحبزادہ مولانا ميان محمد سعيد ۽ صاحبزادہ ميان احمد سعيد رحمہ (حضرت شاہ محمد جا فرزند) حضرت مولانا حڪيم عبدالمجيد رحمہ، حضرت مولانا عبدالرشيد رحمہ، حضرت مولانا قاري حبيب اللہ رحمہ، حضرت مولانا شاہ محمد رڪن الدين رحمہ الور شريف (پارت)، حضرت مولانا امام عبدالغفور رحمہ، حضرت مولانا حافظ قمرالدين رحمہ.

حضرت مولانا شاہ محمد رڪن الدين الوري رحمہ جن جو فرزند ۽ خليفه مجاز حضرت علامہ محمد محمود صاحب الوري رحمہ برصغير جي ورهاڱي بعد حيدرآباد سنڌ ۾ اچي رهيو، فيض جو سلسلو جاري رکيائين. سندس مدفن راجپوتانا اسپتال جي نزديڪ آهي، کانئن پوءِ سندن فرزند صاحبزادو ميان محمد زبير صاحب ان خانواڌي جي فيض کي حيدرآباد ۾ رڪن الاسلام جي نالي ڏرسگاهه وسيلي هلائيندو پيو اچي ۽ درگاهه لواري شريف سان پنهنجو مسلڪ ڳنڍيو پيو اچي.

حضرت سيد محمد اسماعيل شاہ کرمان والي رحمہ کان پوءِ سندس جانشين سيد محمد علي شاہ رحمہ ٿيو، جيڪو سندن فرزند هو. ان بعد سيد محمد علي شاہ صاحب جو فرزند سيد غنفر علي شاہ گاديءَ تي ويٺو، هنن صاحبن سنت توڙي سلسلي نقشبندي جي سڄي ڄمار تبليغ ڪئي ۽ پنهنجي پير خانہ سان حد کان وڌيڪ محبت هئي.

حضرت سيد نورالحسن شاہ بخاري کليان والي رحمہ بن سيد

علام علي شاه رحه ظاهري تعليم جي تحصيل ڪري، طريقت ۾ پير پاتو، سندن بيعت حضرت ميان شير محمد شريفپوريءَ سان ٿي. ڪاٺڻ پوءِ سندن فرزند سيد باقر علي شاه گادي نشين ٿيو.

سيد نورالحسن شاه جا خليفا تمام گهڻا هئا، جن ۾ برصغير ۾ هن طريقت جو فيض پکيڙيو، انهن مان مشهور هي آهن: حضرت سيد مولانا جلال الدين شاه باني و مهتمم جامعہ محمدیہ اصغریہ پکي شريف، حضرت مولانا محمد نواز صدر مذڪوره مدرسو، حضرت مولانا سيد منصور شاه مدرس جامعہ رضويہ لائل پور (فيصل آباد)، حضرت مولانا سيد منير حسين شاه جو ڪالوي، هن درگاه جي فيض جي درياه مان ڪيترا واهڙ وهي هليا، جن ۾ روحاني دنيا ۽ دلي جي شادابيءَ لاءِ گهڻو ڪم ڪيو.

حضرت ابو رضا سيد حاڪم علي شاه بن سيد شهاب الدين شاه ڪوٽلي شريف ضلع گجرانوالہ ڪرامت جا صاحب پڻ هن طريقي سان واڳيل هئا، پاڻ هميشه استفراق ۾ رهندڙ هئا، شاعر، عابد، صابر ۽ رضا تي راضي رهندڙ هئا.

هاڻي سنڌ اندر هن درگاه جي فيض جي پالوت جو ذڪر خير ڪجي ٿو.

1. علامہ حافظ سيد ميان نور محمد شاه ڪنڌيائي رحه جنهن جا خاص خليفہ حضرت خليفو محمد عيسيٰ ڪيريو ڏينگو، ضلع نوشهروفيروز ۽ مخدوم عبدالواحد پکي ڌڻي پيري تعلقو ڪنڌيارو ضلع نوشهروفيروز،
2. حضرت علامہ ميان عبدالڪريم پينگهارو، تعلقہ هالا، نزد سعيد آباد.

3. مخدوم عبدالمعالي، ڀيري وارو تعلقہ ڪنڌيارو ضلع نوشهرو فيروز.

خلفي محمد عيسيٰ رحه جي اولاد مان ڪيترائي صاحب ولایت ۽ ڪاني ڪرامت جا صاحب ٿيا، جن مان خليفو ميان علي محمد، خليفو ميان الهڏنو وڏي رجوعات جا صاحب هئا ۽ انهن جي توصول سان الهجيارو فقير سهتو بهلائي، علي فقير ڏکڻ بهلائي، قاضي پير بخش خانواڻ ۽ حاجي فقير چنو، خانواڻ وارا مريد ٿيا، حاجي فقير چنو جي معرفت مستري محمد حسن خاصخيلي ميهڙ وارو درگاه لواري شريف جو

پالڌيڙو ۽ مريد ٿيو. وري ان جي صحبت سان درويش غلام شبير پير هڪوڙو وارو لواري شريف جي جماعت ۾ داخل ٿيو. ان پڙهيل هوندي به پنهنجي مرشدن جي سارھ ۾ تمام گھڻا ۽ پيچيده قصائد شريف چيا آهن. خليفي محمد عيسيٰ رحمہ دينگو شريف وارن جو اهو مقام آهي، جو سندس مرشد سيد تور محمد شاھ رحمہ کيس ڪيترائي خط لکيا آهن، جن ۾ هر خط ۾ کيس لکي ٿو ته هن عاصي لاءِ اوهان دعا گھرو.

خليفي محمد عيسيٰ ڪيريو دينگي وارن جي اولاد مان ميان علي محمد حال جو صاحب هو. هو مريدن ۾ دعوت تي ”ڏيون ڳوٺ“ نرو ڪوڙي ڪبير ۾ آيو، اتفاق سان سندن اوچتو وصال اتي ٿي پيو، مريد معتقدن کي جيئن خبر پئي اچي گڏ ٿيا. هڪڙو ماڻهو دينگي شريف اطلاع لاءِ روانو ڪيائون. ٻين خليفي جي جسد مبارڪ کي کٽ تي کنيو، ٿورو پنڌ هليا ته خليفي صاحب جي جسد مبارڪ مان الله، الله جا نعرا شروع ٿيا، ماڻهن ۾ چوڀول پئجي ويو ته خليفو صاحب زنده آهي، کٽ کي هيٺ لاهي منهن مبارڪ ڏسن ته الله جي حڪم تي لبيڪ چئي صبر ۾ ۽ سکوت ۾ آهن، اهڙي حالت رستي ۾ ڏھ ٻارهن ڀيرا ٿي.

بھلائي تعلقو ڪنڊيارو ۾ الهه جياريو فقير سهتو دينگي وارن خليفي جو طالب هو، ان لاءِ مشهور آهي ته قلندري مشرب وارو هو، مراقبو ڪري ويهندو هو ته جسد ٽڪرا ٽڪرا ٿي ويندو هيس، هڪ ڀيري سندن وصال کان پوءِ چورن سندن پٽ جون مينهن اچي ڪاهيون، شهر کان ٻاهر نڪتا ته فقير لٽ ڪشي اڳيا ٿري آين ۽ چور دهلجي ويا، مينهن موتائي گھر اچي ڇڏيائين.

مخدوم عبدالواحد پکي ڌڻي رحمہ جي فيض سان پڻ ڪيترائي واصل باله ٿيا، سندن اولاد مان مخدوم غلام صديق، مخدوم غلام محمد، مخدوم غلام نبي رحمہ مشهور معروف ٿيا.

ميوو فقير چانڊيو ويٺل بهادر پور نزد خيرپور ناٿن شاھ پڻ هن خانقاه مان فيض ور ٿيو. ان جي صحبت سان حضرت خواجه محمد فقير گاڏهي عليه رحمت درگاه لواري شريف جي سجاده نشين حضرت خواجه محمد سعيد قدس سره جن جي بيعت ڪري سلسلي نقشبندي جو شيخ بڻجي ويو. خواجه صاحب رحمہ جن جو تصوف ۾ اهر ۽ اعليٰ مقام آهي. هن جي وسيلي سان درگاه لواري شريف جي جماعت ۾ گھڻائي شخص شامل ٿي ويا، انهن مان مکيه هي آهن: حاجي محمد سليمان فقير ٿرڙو

(مؤلف جو والد بزرگوار) ڪرمداد فقير گاڏهي، عبدالرحيم جمالي
(ڪاچو) هوت فقير جمالي (ڪاچو)، ڪرم فقير لغاري، سومرو فقير،
سيد ڪاچل شاه (نزد موهن جو دڙو) جيتو فقير (ڪارائي) سليمان فقير
جيسر (موهن جو دڙو)

راڻو جي والد بزرگوار جي صحبت سان ڦرڙا خاندان جا
اڪثر ڪري سڀ شخص درگاه لواري شريف جا پانڌيتڙا، معتقد ۽ مريد ٿي
ويا.

حضرت خواجہ ميان نور محمد شاه رحه ڳوٺ گاهي ڪنڊا تعلقو
نوشهروفيروز ۾ ڄاوا، ظاهري توڙي باطني علوم حضرت قاضي احمد جن
وٽان پرايائون، قرآن شريف جو حافظ به هو، ڪيترائي ڪتاب سنڌي زبان ۾
منظوم لکيا اٿس، جن مان ”رباني العارفين“ تصوف ۾ اهم مقام رکي ٿو.
”مكتوبات ڪنڊائي“ پڻ سنڌي ادب ۽ تصوف ۾ وڏو مرتبو رکي ٿو،
سڀني مڪتوب منظوم آهن، راقم کي سندن چوريهه خط دستياب ٿيا
آهن. جيڪي پنهنجي خليفي مجاز محمد عيسيٰ ڪيريو ڏانهن لکيا اٿس.
حضرت قاضي احمد رحه جن وٽ نواب ولي محمد کان پنڌ وٺندو هو، ۽ وات
تان ڪالين جي پري ڪشي وٽن پهچائيندو هو، حضرت قاضي احمد رحه جن
جي وصال بعد سندن جائنشين وٽ پڻ ايندو رهندو هو.

سيد ميان نور محمد شاه رحه سنڌي ۽ فارسيءَ جو شاعر هو،
سندن مقبرو آبائي ڳوٺ ۾ عام زيارت گاهه آهي.

حضرت قاضي احمد عليه رحمت جن جي مريدن جو ۽ معتقدن جو
ڪاٿو ڪرڻ مشڪل آهي. ڪن روايتن ۾ ملي ٿو ته چانڊڪا پرڳڻي کي
”ميل ملڪ“ پڻ چيو ويندو آهي، ميل ملڪ ۾ لاڙڪاڻو ۽ دادو ضلعن جا
خاص حصا اچي وڃن ٿا. اتان جا اڪثر زميندار حضرت قاضي احمد رحه ۽
سندن گادي نشين جا مريد ۽ معتقد هئا. ان حوالي سان ڪي ميل وارن جو
پير يا ميلگي پير ڪري سڏيو ويو. انهن زميندارن ۾ وڏيرو سچل انڙ،
وڏيرو محمد خان هرڙو، وڏيرو عبدالمجيد ڀگهيو، سيد علي مراد شاه،
مولوي محمد صديق سيتائي، محمد فقير ڏيرو، جا نالا درگاه ميل شريف
جي مريدن ۽ معتقدن ۾ شامل آهن.

هالاڻي شهر جو سيد فتح علي شاه لڪياري، جيڪو خيرپور
رياست ۾ نائب وزير اعظم هو، سو پڻ حضرت قاضي احمد رحه جن جو
صادق مريد هو، شاه صاحب جا خط درگاه تي ڏنا ويا آهن، دعا خواهي

ٽا، ڪيترا ڀيرا درگاه ميل شريف تي حاضري پري اٿس، سندس فرزند سيد غلام حسين شاه ۽ سيد شهاب الدين شاه پڻ هن درگاه جي گاديرون سان ارادقندي رکندا هئا، درگاه جي گادي نشين ۽ سيد فتح علي شاه جي اولاد جو اڄ تائين پاڻ بر گهاٽو سهند آهي، هن وقت سيد سگوري جي اولاد سيد منظور حسين شاه اير پي اي آهي، جنهن سان درگاه شريف جي گادي نشين جو گهرو تعلق آهي.

سيتا جي سيد جي مريدي ته مثالي آهي، زماني جي سڀني نعمتن کان مالا مال آهن، تاهه به درگاه شريف تي پت تي ويهن ۽ ٽڏي تي سمهن کي وڏي ترجيح ڏيندا رهندا آهن. سيد راضي شاه توڙي سندس فرزند درگاه ميل شريف جي خدمت ۾ هميشه پيش پيش رهيا آهن.

مولوي محمد صديق سيتائي جنهن کي "استاد العلماء" سڏيو وڃي ٿو، اهو به درگاه ميل شريف جو مريد هو، سندن فرزند مولوي عبدالرزاق ۽ مولوي عبدالقادر پڻ درگاه ميل شريف سان بي انتها محبت رکندا هئا، مولوي عبدالرزاق رحه ٻڌائيندو هو ته اسان جي والد کي دل ۾ وسوسو پيو ته اولياء الله تي موت ته اچي ٿو، پر الله پاڪ فرمائي ٿو ته اهي جيئرا آهن، ائين ڪيئن ٿيندو؟ ۽ سو جڏهن حضرت ميان محمد صادق اول صاحب جن وصيت ڪئي هئي ته اسان کي غسل اڪيلو مولوي محمد صديق کان ڏيارجو، سندن وصال تي کيس گهرايو ويو ۽ غسل واري وصيت ٻڌائي وئي مولوي منجهي پيو، پر حڪم موجب جڏهن پردو ڏيئي مولوي کي اندر چڏيو ويو، ته مولوي وانڙو ٿي ويو جو حضرت ميان صاحب جن ويهي رهيا ۽ چيائونس مولوي وضو ڪراء.

خان بهادر امام بخش خان جتوئي تعلقي موري وارو، درگاه قاضي احمد رحه جي خاص معتقدن منجهان هو. روايت آهي ته جڏهن حضرت پير ميان محمد شفيق رحه جن جي بنگلي جي تعمير ٿي رهي هئي ته خان بهادر صاحب پنهنجي پاران ان بنگلي جا دروازه ٺهرائي اتي نصب ڪرايا هئا، جيڪي اڄ به سندن يادگار طور تي لڳل آهن.

محمد يامين قريشي عرب مان حضرت قاضي احمد قدس سره جن سان گڏ آيو. سندس اولاد تڳرائي، ڏيپارجا ۽ جتوئين وارا قاضي آهن.

حضرت خواجہ قاضي احمد دھاني قدس سرہ

تحریر: جوئیجو سائین بھس قبولاتی

حضرت مخدوم ولایت خواجہ قاضي احمد ولد مخدوم محمد صدیق قریشی جن سن ۱۱۱۲ ھ بمطابق ۱۷۰۰ع ڌاري ٿلتي جي ويجهو ڳوٺ احمدین تعلقہ سیوهن ضلع دادو ۾ تولد ٿيا.

حضرت خواجہ شیخ قاضي احمد جو سلسلہ نسب تیہی پشت ۾ حضرت عبدال مطلب هاشمي قریشي سان وڃي ملي ٿو. جيڪو خواجہ قاضي احمد جي هٿ سان لکيل شجرو درگاہ عالیہ لواري شریف جي ڪتب خاني ۾ موجود آهي.

خواجہ قاضي احمد جو وڏو ڏاڏو ڏهين صديءَ جو مشهور اولیاء، شیخ المشائخ حضرت مخدوم سندو علیہ رحمۃ جو مقبرو ٿلتي جي شهر ۾ عام زیارت گاہ آهي.

حضرت خواجہ قاضي احمد ابتدائي تعلیم پنهنجي والد معظم شیخ محمد صدیق کان ورتائين. جيڪو پنهنجي وقت جو خدا دوست ۽ متقي، پرهيزگار بزرگ هو. وڌيڪ تعلیم سنڌ جي نامور فقیہ، عالم صوفي مخدوم مفتي عبدالواحد صدیقی پاتائي (۱۰۴۷ھ - ۱۱۲۳ھ) کان ورتائين. جنهن جي درس گاہ سیوهن ۾ گهڻو مشهور هئي ظاهري علم جي تحصیل کان پوءِ پاڻ لکي تعلقہ سیوهن ۾ ڪجهہ وقت درس و تدریس جا فرائض سر انجام ڏنائين.

چون ٿا ته خواجہ قاضي احمد جن کي دوران تعلیم ۾ هڪ دفعي ”آنت رسول“ جي بشارت ملي هئي. پاڻ پنهنجي استاد محترم سان رجوع ٿيا. انهيءَ تعبیر ۾ فرمایو ته ”اوهان اتباع رسول مقبول صلعم ۾ ڪامل ٿيندا.“

ميان نور محمد ڪلهوڙي جي دور (۱۱۳۱ھ - ۱۱۶۸ھ) ۾ حڪومت طرفان قضا، جي عهدي تي فائز ٿيا. کيس لاڪاٽ پرڳڻي (موجودہ سکرند، مورو ۽ دولت پور وارو علائقو) جي قضا ملي. ان سبب ڪري خواجہ صاحب ”قاضي احمد“ جي نالي سان مشهور ٿيو ۽ کيس حضرت ثاني امام ابوحنيفہ ۽ مفتي اعظم جي خطاب سان توازيو ويو. پاڻ پنهنجو

اباثر علائقو جڏي سنڌو درياءَ ٿيبي ”ويه دم“ ۾ اچي سڪونت اختيار ڪيائين. جنهن ڪري ”قاضي احمد دماني سان مشهور ٿيو. اتي هڪ عاليشان درسگاه قائم ڪري درس و تدريس جو ڪم شروع ڪيائين سندن فتويٰ جي وڏي مقبوليت هئي.

مخدوم قاضي احمد وڏن جي قادري طريقي هجڻ ڪري اوائل ۾ پاڻ به قادري طريقي جو بزرگ هو.

هڪ دفعي ”دم بگڙ“ ۾ رهڻ دوران پاڻ حج بيت الله شريف ڏانهن روانا ٿيا. دم کان ست اٺ ميل سفر ڪيائون ته ان زمين تي نور الاهي مينهن وانگر وسندو ڏٺائون. ساڻن ڪي فرمايائون ته حج کان واپسي بعد انشاء الله تعاليٰ هن ماڳ تي ئي رهنداسين. ان سفر دوران ڪڇ پڇ ڏانهن ويندي رات تي لواري شريف جي حد مان سندن گذر ٿيو. تڏهن ساڻن سميت حضرت سلطان الاولياء، خواجه محمد زمان قدس سره (۱۱۲۵ھ - ۱۱۸۸ھ) جن سان ملاقات لاءِ وڃي خدمت ۾ حاضر ٿيو. سندن ملاقات مان قاضي صاحب ايترو ته متاثر ٿيو جو بي اختيار ٿي عرض ڪيائين ته ”قبل اُ طريقه عاليه ۾ داخل ٿيڻ جو ازحد شوق آهي. هن وقت البت حج جي ارادي سان نڪتو آهيان. واپسي تي انشاء الله تعاليٰ خدمت ۾ حاضر ٿي اها سعادت عظميٰ حاصل ڪندس.“ حضرت سلطان الاولياء، جن فرمايس ته، ”حج به نيڪ، مريديءَ جو ارادو به نيڪ، شوق سان وڃو پر اڳيان به ته سڃاڻن.“^۱ مخدوم قاضي احمد سورج ۾ پئجي ويو. حضرت سلطان الاولياء، جن فرمايس ته، ”حج تي وڃو ته ڀلي وڃو، مگر حج تي اهڙو ٿي وڃجي جو اڳيان ان کي رسول خدا عليه الصلوة والسلام مرحبا ڪري ۽ حج حقيقي جو ثواب ۽ حقيقت ڪعبه جو مشاهدو ڪري ۽ نه ائين جو رڳو حرمين شريف جي ڀتين جي زيارت ڪري اچي.“ مخدوم قاضي احمد اهي ڪلمه ٻڌي، حج جي وڃڻ جو ارادو ملتوي ڪري سندس ئي خدمت ۾ رهڻ جو فيصلو ڪيو. حضرت سلطان الاولياء، جن فرمايس ته ”توفان کي ٽي مهينا رهڻو پوندو.“ قاضي صاحب چيو ته ”به سرو چشم منظور آهي.“ سندس ساڻي حج لاءِ روانا ٿي ويا. خواجه قاضي احمد فريضه حج اڳ پڻ ادا ڪري چڪو هو. حضرت سلطان الاولياء، جن هر روز ٽي دفعا صبح، پنهين ۽ شام جو خاص توجه سان ٽن ڏينهن ۾ ڪامل ڪري، حضرت سلطان الاولياء فرمايس ته ”هاڻي توهين حج تي وڃي سگهو ٿا. اهو حضرت جن جي نوراني فيض جو ڪمال هو جو ٽن مهينن وارو ڪم

تي ڏينهن ۾ ڪامل مڪمل ڪري اجازت ڏنائونس.

خواجه قاضي احمد پاڻ چونڊو هو ته، قبله گاهه قدس سره جن تي ڏينهن ۾ خصوصي انوار عنايت سان مون کي ايترو نوازيائون جو سالن جا سال عبادت ۽ رياضت سان به هرگز حاصل نه ٿين ها.

حضرت قاضي احمد دماني جن فرمايو آهي ته حج تي وڃڻ کان اڳ مون مرشد ڪريم کي عرض ڪيو ته، ”سفر دوران عرب ملڪ ۾ اتي ڪنهن شيخ ڪامل ۽ عارف مڪمل ڏسان ته ان سان صحبت ڪريان؟“ حضرت سلطان الاولياء جن فرمايائين ته:

”ميان قاضي احمد، ان ملڪ ۾ هن وقت تنهنجي لائق صحبت جهڙو ڪو به ماڻهو نظر نٿو اچي، بلڪ ملڪ ۾ به هڪ رئيس المشايخ جي لقب سان مشهور بزرگ آهي، پر اهو به پاڻهي توسان هلي اچي تنهنجو مرید ٿيندو.“

پوءِ عرض ڪيم ته ”قبله، مرشد مصيبت ۾ به ڪم اچن ٿا؟“

پاڻ جواب ۾ حافظ شيرازيءَ جو هي شعر پڙهيائون:

”دوران غوغا ڪس ڪس نه ڀر سڌ

من از پير مغان منت پذير ۾.“

خواجه قاضي احمد دماني قدس سره چونڊو هو ته جڏهن مان مڪي شريف ۾ حج لاءِ پهتس تڏهن مون کي حقيقت ڪعبوي جو مشاهدو ٿيو. حج بيت الله جي ادائينگي کان پوءِ دربار رسول اڪرم جي زيارت لاءِ مدينه منور ۾ پهتس. سرور ڪائنات جي بارگاهه عالي ۾ درود و سلام پيش ڪيم. جنهن جو جواب پاڻ ڏيڻ فرمايائون ۽ ڏٺم ته پاڻ حضور صاحب لولاڪ، سيد البشر جناب رسالت عليه الصلوة والسلام روضه منور کان ٻاهر تشریف کڻي آيا ۽ منهنجو هٿ جهلي اندر وٺي ويا ۽ مون تي بي انتها انوار ۽ ارشادات جي سغا ٿي. وڌيڪ فرمائيندو هوند ان واقع کان بعد حضور ڀر نور جن جي اها خاص عنايت هميشه هن ناچيز تي شامل حال رهي. ۽ فخر حضوري جناب سرڪار دو عالم صلعم هن پاڻهي کي هميشه ميسر رهيو آهي.

زيارت حرمين شريف کان بعد واپسي سفر دوران اتفاق سان ۾ن جي ملڪ کان ٿيو. اتي ۾ن ۾ هڪ صاحب شيخ محمد علي و ستار جي گهڻي شهرت هئي. هڪ ڏينهن جامع مسجد شريف ۾ پنهنجي رفيق سميت جمع نماز ادا ڪرڻ لاءِ مسجد جي هڪڙي ڪنڊ ۾ ويٺاسين. ساعت

ڪن پر ان شيخ صاحب جي اچڻ جو هل ٿيو. شيخ محمد علي دستار ڀني بزرگ وڏي انبوه سان آيو. سڀ ماڻهو سندس دست بوسي ڪرڻ ۽ استقبال لاءِ اٿي کڙا ٿيا. پر جڏهن انهن انبوه ماڻهن جي وچ مان شيخ صاحب جي نگاهه اسان تي پئي ته سڌو متوجهه اسان جو ٿيو ۽ مون کي نه اٿڻ جو اشارو ڪيائين ۽ اچي پر ۽ ويهي تمام گهڻي تعظيم ۽ تڪريم سان پاڪر پاتائين ۽ پرمز ويٺو رهيو ڀني ڏينهن اسان جي قيام گاهه تي اچي بيعت ڪري نقشبندي طريقه عاليه ۾ داخل ٿيو ۽ جيترو عرصو اسان ڀين ۾ ترسيل هئاسين ته اهو ڀني بزرگ هرروز اسان جي خدمت ۽ صحبت لاءِ ايندو رهندو هو. حضرت خواجه قاضي احمد دمائي، حج جي سفر تان واپسي وقت حضرت سلطان الاولياء جي حضور ۾ لواري شريف پهتو. اتان دعا گهري اجازت وٺي "دم شريف" ۾ آيو.

سنت نبي ڌم شريف ويجهو هڪ ڀيرو ڳوٺ آباد ڪري رهيا. هي اهو امڪان هو جتي حج مبارڪ لاءِ ويندي هڪ زمين کي رهائش لاءِ پسند فرمايو هو. اتي هڪ ڍوري کي "ميل" هئائي شهر آباد ڪرايو. ان علائق ۾ ڪنڊي جو وڻ تمام گهڻو هو جنهن ڪري "ميل ڪنڊي" جي نالي سان سڏبو هو. قاضي صاحب اتي ماڻهو آباد ڪرڻ لاءِ ماڻهن کي عام دعوت ڏني ۽ انهن کي اها پڻ خوشخبري ڏنائين ته "هن ڳوٺ ۾ الله تعاليٰ جي حڪم سان ڪڏهن وبائي مرض هيض نه پکڙيو ۽ جيڪڏهن ڪو ماڻهو انهي مرض جو شڪار ٿيو به ته اهو ان تائين محدود رهندو ۽ ماڻهو ان جي شر کان بچيل هوندا." هي خوشخبري ڏنائين ته "هن ڳوٺ ۾ باهه سان ڪو به مالي يا جاني نقصان نه ٿيندو." وغيره چون ٿا ته حضرت قاضي صاحب جي ان فرموده جو تاثير اڄ تائين هن عالي مقام ۾ موجود آهي ۽ ماڻهو بفضل الله تعاليٰ هيض ۽ باهه جي شر کان حفاظت ۾ آهن.

حضرت قاضي احمد دمائي جي روحاني درسگاهه هئڻ ڪري هن شهر کي "ميل شريف" پڻ چيو ويندو آهي. انگريزن جي دور ۾ هن شهر کي "قاضي احمد" جي نالي سان سڏيو ويو ياد رهي ته بر صغير ۾ هي واحد شهر آهي جيڪو هڪ بزرگ جي نالي سان موجود آهي.

حضرت خواجه قاضي احمد دمائي جن حضرت سلطان الاولياء قدس سره (۱۱۲۵ هـ - ۱۱۸۸ هـ) حضرت محبوب الصمد خواجه گل محمد قدس سره (۱۱۷۷ هـ - ۱۲۱۸ هـ) ۽ حضرت غوث عالم خواجه محمد زمان ثاني قدس سره (۱۱۹۹ هـ - ۱۲۴۷ هـ) جن جي صحبت ۽

زيارت لاء لواري شريف ويندا رهندا هئا.

حضرت سلطان الاولياء جي مڙني خليفي مان حضرت خواجہ قاضي احمد دمائي قدس سره جن سلسلہ نقشبندیہ لواريہ جي گهڻي اشاعت ڪئي آهي. سندس آستانہ عاليہ کي "لواري شريف ثاني" جو خطاب پڻ مليل آهي. سندس هر هڪ سجاده نشين درگاهہ عاليہ لواري شريف جي طرفان سندس اولاد مان مقرر ٿيندو آيو آهي. حضرت پير بادشاهہ خواجہ گل حسن قدس سره جن درگاهہ لواري شريف ۽ درگاهہ ميل شريف جي ٻنهي روحاني فيض جي درياءَ کي هڪ ڪري مجمع البحرين سيدنا قبلہ پير حاجي فيض محمد نقشبندي قدس سره جن کي ٻنهي درگاهن جو سجاده نشين مقرر ڪري ويا. هن وقت ٻنهي روحاني درگاهن جو موجودہ سجاده نشين سخي سلطان الاولياء قطب المدار و قطب الارشاد سيدنا، مرشدنا، سخي پير قبلہ سائين پير محمد صادق نقشبندي لواري جو لعل جلوہ افروز آهي. مخدوم قاضي احمد دمائي. هڪ سؤ کان به وڌيڪ جمار ۾ ۱۶ ذوالقعد ۱۲۲۳ هـ مطابق ۳ جنوري ۱۸۰۹ع بروز اڱارو تي وصال ڪيو. سندس وصال جي تاريخ هيٺين مصرعہ مان نڪري ٿي.

1. شاه شمس جهان بود سايه فردوس = ۱۲۲۳ هـ

2. لقد جات رسل ربنا بالحق = ۱۲۲۳ هـ

3. شد تاريخ وصلش "پيراعظم" = ۱۲۲۳ هـ

قطع تاريخ وصال مبارڪ حضرت قاضي احمد دمائي قدس سره

جنيد وقت خود مخدوم مرحوم،
بجنت رفت رب اغفره وار حم،
چو در علم طريقت پيشوي بود،
شد تاريخ وصلش "پيراعظم"

درگاہ عالیہ قاضی احمد (میل شریف) جا سجادہ نشین

نمبر	اسم مبارک	لقب مبارک	ولادت مبارک	وصال مبارک
01	حضرت مخدوم پیر میان قاضی احمد دہائی قدس سرہ	روضی وارا بادشاہ	1112 ہ / 1700 ع	16 ذوالقعدہ 1223 ہ 3 جمادی 1809 ع
02	حضرت مخدوم پیر میان محمد صالح دہائی قدس سرہ	مسند وارا بادشاہ	1201 ہ / 1787 ع	1817 ہ / 1232 ع
03	حضرت مخدوم پیر میان عبدالواحد دہائی قدس سرہ	معلی وارا بادشاہ	-----	-----
04	حضرت مخدوم پیر میان نور اللہ دہائی قدس سرہ	میندی وارا بادشاہ	-----	1878 ہ / 1295 ع
05	حضرت مخدوم پیر میان محمد علی دہائی قدس سرہ	-----	-----	1880 ہ / 1297 ع
06	حضرت مخدوم پیر میان محمد شفیق دہائی قدس سرہ	بنگلی وارا بادشاہ	1266 ہ / 1850 ع	1 جمادی الاول 1317 ہ 7 سبتمبر 1899 ع
07	حضرت مخدوم پیر میان محمد صادق (اول) دہائی قدس سرہ	کرت وارا بادشاہ	1299 ہ / 1882 ع	10 ستمبر 1337 ہ 16 اکتوبر 1918 ع
08	حضرت مخدوم پیر میان پیر محمد دہائی قدس سرہ	تخت وارا بادشاہ	1887 مئی	5 شعبان 1375 ہ 18 مارچ 1956 ع
09	حضرت مخدوم پیر حاجی فیض محمد دہائی قدس سرہ	راحمی بادشاہ	14 شعبان 1348 ہ 15 جنوری 1930 ع	17 جمادی الثانی 1416 ہ 11 نومبر 1995 ع

موجودہ سجادہ نشین
حضرت قطب الارشاد و قطب العدار، غوث زمان، مرشدنا قبلہم پیر محمد صادق قریب نشینی مدظلہ العالی

درگاہ لوہائی شریف و قاضی احمد

درگاه عاليه لواري شريف جا سجاده نشين

- ۱- حضرت سلطان الاولياء خواجه محمد زمان قدس سره
- ۲- حضرت محبوب الصمد خواجه گل محمد قدس سره
- ۳- حضرت غوث عالم خواجه محمد زمان ثاني قدس سره
- ۴- حضرت غوث الكبير خواجه محمد حسن مدني
قدس سره
- ۵- حضرت امام الاولياء خواجه محمد سعيد مكي
قدس سره
- ۶- حضرت امام العارفين خواجه احمد زمان قدس سره
- ۷- حضرت پير بادشاه خواجه گل حسن قدس سره
- ۸- حضرت راحمي بادشاه خواجه پير حاجي فيض محمد
قدس سره

=: موجوده سجاده نشين: =

حضرت قطب الارشاد و قطب المدار سيد ناو مرشدنا
قبله پير محمد صادق نقشبندي مدظلہ العالی.

اسان جا شايع ٿيل ڪتاب

1. مخدوم عبدالرحيم گرهوڙي
2. جنين ڏٺو پرينءَ کي.
3. حضرت قاضي احمد دمائي

زير اشاعت ڪتاب

1. تذڪره بزرگان قاضي احمد
2. مڪتوبات شريف حضرت قاضي احمد
3. آفتاب مڪلي (مخدوم ابوالقاسم ٺٽوي ۽ سندس خليفه)
4. مڪليءَ جا هود (مخدوم آدم ٺٽوي ۽ سندس خليفه)
5. آفتاب وديت. (سوانح حيات خواجه ابوالساکين ٺٽوي)
6. ڀٽ ٽٽيءَ جون روح رهاڻيون
7. ڪلام بچل.